

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta pedagogická

Katedra historie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Dějiny starověké knižní kultury na příkladu
Egypta, Číny, Mezopotámie a antického světa**

Eva Jeřábková

Vedoucí práce: PaedDr. Naděžda Morávková, Ph.D.

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Plzni, ... 2012

.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí své práce Doc. PaedDr. Naděždě Morávkové, Ph.D. za odborné a cenné rady. Děkuji také Pavlu Lorenzovi za profesionální rady při počítačové úpravě textu i grafiky a Lence Āoupalové z Obvodní knihovny Doubravka za poskytnutí podkladů k metodické části mé práce a za vstřícný přístup. V neposlední řadě mé poděkování patří i Pavlu Charbuskému za pomoc při překladu resumé do anglického jazyka.

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
Fakulta pedagogická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Eva JEŘÁBKOVÁ**
Osobní číslo: **P09B0280P**
Studijní program: **B7106 Historická studia**
Studijní obor: **Historie se zaměřením na vzdělávání**
Název tématu: **Dějiny starověké knižní kultury na příkladu Egypta, Číny, Mezopotámie a antického světa**
Zadávací katedra: **Katedra historie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

- snaha podat co nejucelenější přehled o vývoji starověké knižní kultury
- členění na jednotlivé kulturní oblasti (Egypt,...) a ty dále dělit do bloků (písmo,materiály - psací potřeby, Knihovny, nejstarší literární památky)
- jako zdroj pro práci využít v maximální možné míře dostupnou literaturu, tuzemskou i zahraniční, internet, odborný tisk
- práci pojmut s výhledem na možné didaktické využití

Rozsah grafických prací: Fotografie, plánky
Rozsah pracovní zprávy: 115 stran
Forma zpracování bakalářské práce: tištěná

Seznam odborné literatury:

- 1) VOIT, Petr. Encyklopedie knihy : starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století : papír, písmo a písmolijectví, knihtisk a jiné grafické techniky, tiskaři, nakladatelé, knihkupci, ilustrátoři a kartografové, literární typologie, textové a výtvarné prvky knihy, knižní vazba, knižní obchod. 1. Vyd. Praha : Libri, 2006. 1350 s.
- 2) Bibliotheca Alexandrina [online]. [cit. 2011-03-31]. Dostupné z www: <http://www.bibalex.org>
- 3) CEJPEK, Jirí. Dějiny knihoven a knihovnictví , Praha : Karolinum, 2002
- 4) MANGUEL, Alberto. Knihovna v noci. 1. Vyd. Brno : Host, 2009. 302 s. ISBN 978-80-7294-336-4
- 5) KNEIDL, Pravoslav. Z historie evropské knihy : Po stopách knih, knihtisku a knihoven , Praha : Nakl. Svoboda, 1989

Vedoucí bakalářské práce: PaedDr. Naděžda Morávková, Ph.D.
Katedra historie

Datum zadání bakalářské práce: 14. června 2011

Termín odevzdání bakalářské práce: 31. března 2012

J. Coufalová
Doc. PaedDr. Jana Coufalová, CSc.
děkanka

Jan Kumpera
Prof. PhDr. Jan Kumpera, CSc.
vedoucí katedry

V Plzni dne 21. července 2011

Obsah

1. Úvod	8
2. Egypt	11
2.1 <i>Písmo</i>	11
2.1.1 Hieroglyfické písmo	11
2.1.2 Hieratické písmo	12
2.1.3 Démotické písmo	12
2.1.4 Koptské písmo	13
2.1.5 Rosettská deska.....	13
2.2 <i>Písaři</i>	16
2.3 <i>Materiály</i>	17
2.3.1 Psací potřeby.....	17
2.3.2 Materiály, na které se psalo	17
2.4 <i>Knihovny</i>	19
2.4.1 Alexandrijská knihovna	20
3. Čína	27
3.1 <i>Písmo</i>	27
3.2 <i>Materiály</i>	27
3.2.1 Psací potřeby.....	27
3.2.2 Materiály, na které se psalo	28
4. Mezopotámie	30
4.1 <i>Oblasti</i>	30
4.2 <i>Písmo</i>	30
4.2.1 Klínové písmo	30
4.2.2 Grotefend a Rawlinson.....	31
4.3 <i>Materiály</i>	32
4.3.1 Psací potřeby.....	32
4.3.2 Materiály, na které se psalo	32
4.4 <i>Knihovny</i>	33
4.4.1 Aššurbanipalova knihovna v Ninive	34
4.4.2 Organizace.....	35
5. Řecko	37
5.1 <i>Písmo</i>	37
5.2 <i>Materiály</i>	37

5.2.1 Materiály, na které se psalo	37
5.3 Knihovny	39
5.3.1 Pergamská knihovna	40
6. Řím	42
6.1 Písmo	42
6.2 Knihovny	42
7. Metodická část	45
7.1 Analýza školních vzdělávacích programů	45
7.1.1 14. ZŠ	45
7.1.2 22. ZŠ	46
7.1.3 Spolupráce škol a knihovny	47
7.2 Metodické návrhy a zlepšení	48
7.2.1 Návrh pracovního listu	48
8. Závěr	50
9. Summary	52
11. Přílohy	I

1. Úvod

Pro svou bakalářskou práci jsem zvolila téma Dějiny starověké knižní kultury na příkladu Egypta, Číny, Mezopotámie a antického světa pro jeho velmi zajímavý a v malé míře kompletně zpracovávaný námět. Co se týká materiálů z oblasti odborné literatury, bylo vydáno nespočetné množství publikací, ať už českých či zahraničních. Ovšem jen malý počet publikací se věnuje kompletnímu přehledu starověkého knihovnictví. Tematika, zejména Egypta, se v současnosti hojně uplatňuje i na poli filmového průmyslu – např. film *Agora*, a v beletristické literatuře např. kniha *Alexandrijská knihovna* od amerického autora Steva Berryho, kde si autor pohrává s myšlenkou existence původní starověké Alexandrijské knihovny, která přetrvala až do dnešní doby.

Téma starověké knižní kultury v sobě zahrnuje jak nejstarší literární památky, tak především literární produkci své doby, stavby knihoven a jejich organizaci i podobu starověkých knih včetně materiálů, písma, iluminací i všech druhů zaměstnání na nich pracujících. Vždyť písmo je jedním z prostředků komunikace, kterým se přenášejí informace mezi jedinci či skupinami. Motivem výběru těchto konkrétních oblastí - Mezopotámie, Egypta, Číny a starověkého Řecka a Říma je, že tyto státní útvary jsou základní kolébkou civilizace a pro každý z nich je typické jiné písmo a psací materiál.

Hlavním důvodem výběru tohoto námětu je můj osobní názor, že knihovny a knihy jsou pokladem lidstva, protože již od počátků své existence mělo lidstvo potřebu komunikace, ať už to byly v prvopočátcích „pouhé“ piktogramy psané do bahna a vyrývané do skal i kůr stromů či antická latinka nebo záhadami oplývající egyptské hieroglyfy. Knihovny zase plnily společenskou funkci a především sloužily jako shromaždiště tehdejší vzdělanosti, kterou tolik obdivovala renesance a neméně velkou úctou k ní chová i současná generace. Díky knihovnám se nám dochovaly poznatky z nejrůznějších oborů, jako je filozofie – Platón, matematika – Pythagoras, krásná literatura – Epos o Gilgamešovi či divadelní hry z antické mytologie. V současné době, v době, kdy převládají informační technologie nad tradiční formou dokumentů, považuji za nutné podporovat a propagovat tyto dokumenty, na které by se za žádných okolností nemělo zapomínat. Je vysoce pravděpodobné až jisté, že při dnešní neustále se zvyšující rychlosti technického pokroku už za několik desítek let nebude možné číst některé

dokumenty. Jako ideální příklad poslouží i obyčejné diskety, které před několika lety sloužily jako přenosná úložiště dat, stejně jako později CD, DVD a nyní flash a externí disky. Dnes už si nikdo, kdo nemá disketovou jednotku v počítači, přičemž nyní už se nejedná o běžnou součást vybavení, nemůže zobrazit nic z jejich obsahu. A nejedná se jen o rychlé zastarávání příslušenství, ale i možnost mechanického znehodnocení. Knihy, i přes hrozbu zničení, jsou trvalým materiálem, který jak dokazuje starověk, zvládne přežít tisíce let i v těch nejděsnějších podmínkách, což o technických vymoženostech současnosti nelze rozhodně s určitostí říci.

Má práce bude rozdělena na 5 hlavních teoretických okruhů rozdělených podle základních starověkých civilizačních oblastí a na metodickou část. Každý z jednotlivých okruhů bude ještě dále dělen dle fenoménů, např. knihovny, písmo či materiály. V práci se budu věnovat starověké knižní kultuře od počátku vzniku písma do roku 476, roku oficiálního ukončení starověku.

Cílem mé bakalářské práce je podat co možná nejucelenější přehled o vývoji starověké knižní kultury. V metodické části pak bude hlavním cílem srovnat školní vzdělávací programy na vybraných plzeňských školách včetně ukázek besed pořádaných Obvodní knihovnou Doubravka a knihovnou v Nové Roli na téma Starověké a středověké knihovny. V závěru práce budou uvedeny návrhy na zlepšení včetně ukázky vzorového pracovního listu.

Pro metodickou část jsou stanoveny hypotézy, na které se budu snažit nalézt uspokojivé odpovědi. První z nich je, zda je tematika Dějiny starověké knižní kultury zahrnuta v učivě dějepisu na základních školách a popřípadě v jaké míře je probíráno. Předpokládaný výsledek je negativní, na základních školách není věnován prostor pro toto učivo. Druhou hypotézou je předpoklad, že učivo o vzniku písma a literárních památkách je zahrnuto do předmětu Český jazyk. Předpokládaný výsledek je pozitivní, v rámci literatury by měla být látka do hloubky probírána a žáci by měli být seznámeni se základy vzniku písma a počátku literatury.

Pro zpracování práce bude použita sekundární odborná literatura, periodika a internetové zdroje – webové stránky některých z institucí. Sekundární odborná literatura bude zaměřena na literaturu v českém jazyce, a to protože je práce zaměřena

na českého učitele humanitních předmětů. Seznam literatury může také posloužit jako seznam doporučené četby k danému tématu. Literatura má velké časové rozpětí, nejstarší pochází z roku 1943 a nejaktuálnější z roku 2010. Z tohoto důvodu jsou již některé z publikací překonány, jak ideově, tak odborně. Kniha od ruských autorů Lipina a Belova s názvem *Hliněné knihy* z roku 1956 je výrazně ovlivněna komunistickou ideologií, tudíž tuto knihu nepovažují za dostatečně spolehlivou. Kniha obsahuje některé kapitoly s následujícími ideově zbarvenými názvy: např. *Otec ruské assyriologie*, *Za slávu ruské a sovětské vědy* či *Zákony otrokářů*. Je zde i poněkud často odkazováno, přestože kniha příliš odkazů a poznámek pod čarou neobsahuje, na J. V. Stalina, Marxe a Engelse. Mezi nejaktuálnější a nejúplnější publikace pak patří kniha od českého autora Jiřího Cejпка *Dějiny knihoven a knihovnictví* spolu s knihami od Alberta Manguela *Dějiny čtení* a *Knihovna v noci*.

2. Egypt

2.1 Písmo

2.1.1 Hieroglyfické písmo

Hieroglyfické písmo se začíná vyvíjet od 3. tisíciletí př. n. l.¹ Pojem hieroglyfy vznikl ze dvou řeckých slov hieros, což znamená svatý a glyfein, což je v překladu psátí. Jedná se o logofonické písmo, jelikož zachycuje jak zvukovou, tak grafickou podobu jazyka. Hieroglyfy byly posvátné a používaly se především k psaní slavnostních textů, protože díky své složitosti pro běžnou potřebu nebyly vhodné. Hieroglyfická soustava je v podstatě prvním opravdovým písmem, a to protože zachycuje i mluvený jazyk. Hieroglyfy se psalo (rylo, tesalo) pouze na zdi a monumentální stavby, na papyru se s nimi můžeme setkat pouze v jednom případě, a to v Knihách mrtvých.² Jednalo se o složitou soustavu slov (1 znak = 1 slovo). Abeceda čítala na 24 znaků. Písmo nepočítalo s uváděním samohlásek. I přes to, že většina obrázků představuje konkrétní slovo, nejedná se úplně o „obrázkové písmo“. Fakt, že obrázek může znázorňovat jak slovo, tak písmeno, byl vyřešen tzv. determinativy, znaky doplňujícími pochopení významu. Tyto všechny hieroglyfické znaky rozluštil francouzský lingvista Jean Francois Champollion v roce 1822 na základě rosettské desky.³ O znaku pro písmeno f, ušatá nebo také rohatá zmije, se tradovala legenda, že je nositelem smrti. Protože Egyptané věřili v magickou moc písma, byla zmije často vyškrabávána a ničena.

Hieroglyfické písmo se používalo v nezměněné podobě až do roku 390 n. l. Toho času se používalo na 7000 různých znaků.⁴

---

¹ Viz příloha č. 1.

² KÉKI, Béla. *5000 let písma*. Praha : Mladá fronta, 1984, s. 40.

³ Viz níže, kapitola Rosettská deska.

⁴ WILSONOVÁ, Penelope. *Hieroglyfy : Průvodce pro každého*. Praha : Dokořán, 2010, s. 47.

2.1.2 Hieratické písmo

Na konci 3. tisíciletí př. n. l. vzniká zjednodušené hieratické písmo.⁵ Vzniká proto, aby nahradilo složitější hieroglyfy a aby písmo mohla užívat širší vrstva společnosti. Znaký jsou mnohem jednodušší a ztrácí charakter obrázkového písma, i když ne zcela, ze smyslu obrázků stále vychází. Pojem hieratický je odvozeno od řeckého slova hieratikos, což v překladu zní jako kněžský. Obsahovalo na 600 znaků. Tento typ písma sloužil hlavně pro obchodní záznamy, administrativní účely, literární i náboženské texty a používal se souběžně s hieroglyfy. Když se v 8. století př. n. l. se začal prosazovat třetí, nový typ písma tzv. démotické, hieratické nadále používali už jen kněží.⁶ Zatímco hieroglyfy se tesaly, hieratické znaky se už psaly štětcem na papyrus.

2.1.3 Démotické písmo

Démotické písmo je nejjednodušší a nejmladší ze všech egyptských písem. Zrodilo se v 7. století př. n. l. v Sájích, tehdejší hlavní město Egypta, ve spolupráci s písaři z Memfidy. Své jméno získalo z řeckého slova démotikos, tudíž lidový. Písmo z části připomíná těsnopis. Jedná se o písmo kurzívní a píše se s ním vždy zásadně zprava doleva, ne jinak. Používalo se pro běžnou potřebu od nákupních seznamů a dopisů přes svatební smlouvy po povídky a věštby.⁷ I přes svou jednoduchost jej v dnešních dobách dokáže přečíst jen hrstka specialistů po celém světě.

Démotština se dělí do 3 fází: raná, ptolemaiovská a římská. Jednotlivé druhy písma se od sebe lišily slovní zásobou a syntaxem.⁸

---

⁵ Viz příloha č. 1.

⁶ CEJPEK, Jiří. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. Praha : Karolinum, 2002, s. 17.

⁷ WILSONOVÁ, Penelope. *Hieroglyfy : Průvodce pro každého*. Praha : Dokořán, 2010, s. 50 – 51.

⁸ Tamtéž.

2.1.4 Koptské písmo

Koptské písmo bylo posledním z písem, kterým bylo možné zapsat staroegyptský jazyk. Jeho vznik úzce souvisí s šířením křesťanství po Egyptě. Vycházelo z řecké abecedy, která byla doplněna ještě o několik démotických znaků.⁹ Koptština zněla Egyptem až do 17. století, postupně ji vytlačila arabština. Dodnes se dochovala už pouze jako církevní jazyk. Dle tvrzení Jeana Françoise Champolliona¹⁰ je pro pochopení hieroglyfů potřeba umět číst písmo koptské.

2.1.5 Rosettská deska

25. července 1799¹¹ při Napoleonově okupaci Egypta byla při budování opevnění ve městě ar-Rašíd (dříve Rosette) odhalena francouzskými vojáky (jmenovitě François-Xavier Bouchard) tzv. Rosettská deska.¹² Na základě této metr a půl vysoké, 71 cm široké a 30 cm silné desky z čedičového kamene mohlo být o 23 let později rozluštno tajemství hieroglyfů. Svůj sedmi set šedesáti kilogramový nález předali archeologům, kteří je tenkrát doprovázeli při jejich výbojích. Zpráva o unikátním nálezu se rozšířila velice rychle. Po prohraných bitvách Napoleona s anglickým admirálem Horatiem Nelsonem, se stala Rosettská stéla jedním ze základních bodů kapituláčních podmínek. Francie se pochopitelně nechtěla tak vzácného nálezu vzdát a bránila se historikou, že deska není majetkem Francie, ale majetkem vojáka, který ji našel. Načež Anglie od tohoto bodu kapituláčních podmínek upustila a nabídla, že desku odkoupí. To se podařilo a Rosettská deska spočinula v Britském muzeu. Francouzi si ovšem

---

⁹ DODSON, Aidan. *Staroegyptské hieroglyfy*. Praha : Mladá fronta, 2008, s. 42.

¹⁰ Viz níže, kapitola Rosettská deska.

¹¹ DODSON, Aidan. *Staroegyptské hieroglyfy*. Praha : Mladá fronta, 2008, s. 106.

Někdy je uváděno i datum 15.7. 1799 - Muž, který čte písmo starých kamenů. *Epocha speciál*, jaro 2010, č. 1, s. 86 – 88.

Někdy je uváděno i datum 2.8. 1799 - PAVLÁT, Leo. *Tajemství knihy*. Praha : Albatros, 1988, s. 20.

¹² Viz příloha č. 2.

prozíravě před předáním desky do rukou Anglie vytvořili kopii, díky které se mohl pozdější úspěšný řešitel doposud nečitelných hieroglyfů pustit do svého bádání.¹³

Mnoho vědců se od nálezů desky snažilo přijít s kladnými výsledky svého bádání ohledně hieroglyfů. Mezi nejvýznamnější učence angažující se při luštění Rosettské stély patřili kupříkladu Jean-Joseph Marcel, orientalista baron Antoine-Silvestr de Sacy, diplomat Johan David Akerblad či Joseph von Hammer Purgstall. Někteří přispěli více, někteří méně, ale nesporně i nepatrné poznatky později dopomohly k úplnému vyřešení problému.¹⁴ I přes veškerou snahu vědců a archeologů, se po dvě desetiletí nikomu nedařilo rozluštit záhadu hieroglyfů. Až přišel rok 1822 a s ním i francouzský lingvista Jean Francois Champollion (1790-1832), student a profesor historie a orientálních jazyků na univerzitě v Grenoblu, kterému se konečně podařilo objasnit význam egyptského písma. Kvůli svým republikánským politickým názorům musel univerzitu opustit. V době kdy neměl zaměstnání, se horlivě věnoval studiu písma na stéle. V roce 1822 předložil výsledky své práce předsedovi archeologické akademie na univerzitě v Grenoblu, které vzbudily v odborných kruzích nebývalý rozruch.¹⁵

Rosettská deska na sobě nesla tři odstavce textu, přičemž každý z nich byl napsán jiným typem písmem. Jednalo se o padesát pět řádků řeckého písma – v té době jediného známého, třicet dva démotického a čtrnáct hieroglyfického. Za předpokladu, že všechny tři texty jsou stejného znění, se Champollion pustil do porovnávání a luštění jednotlivých slov. K luštění si zvolil i dnes používanou statistickou metodu, při které pozoroval četnost jednotlivých znaků. Nejvíce při této práci pomohla samozřejmě řečtina. Řecká část zahrnovala 468 slov a zbývající text obsahoval 1419 znaků. Z toho jasně vyplynulo, že hieroglyfům nelze přisuzovat řecká slova. K rozkódování dopomohla až druhá fáze luštění, teorie anglického fyzika a lékaře Thomase Younga, který se paralelně s Champollionem věnoval také objasňování tajemství stély. Dodnes nebylo spolehlivě doloženo, zda Champollion vycházel z Youngovy publikační činnosti

---

¹³ DODSON, Aidan. *Staroegyptské hieroglyfy*. Praha : Mladá fronta, 2008, s. 106.

¹⁴ Tamtéž, s. 109.

¹⁵ KÉKI, Béla. *5000 let písma*. Praha : Mladá fronta, 1984, s. 36 – 37.

(např. zveřejnění výsledků výzkumů v Encyclopedia Britannica) či se jedná o jeho vlastní zásluhy, jak tvrdil.¹⁶

Vlastní jména panovníků měla být dle tradice zapisována do jakýchsi oválů. Champollion tudíž tuto teorii vyzkoušel a došel překvapivých výsledků. Nalezl jména Ptolemaia a Kleopatry, jejichž jména byla právě dle zvyku zapsána v kartuši (jak tento ovál Champollion pojmenoval), která reprezentovala věčnost. Dlouho očekávaný okamžik nastal v roce 1816, kdy William John Banks objevil na ostrově jménem Fílé před chrámem bohyně Esety obelisk, na kterém byl hieroglyfický text a na podstavci se pak nacházel také text řecký. Dopravou obelisku do Anglie byl v roce 1821 pověřen Giovanni Belzoni, cirkusový artista a v Egyptě působící inženýr vodních staveb. Častokrát bývá označován za viníka špatného stavu stély, ke které se nechoval příliš podle norem.¹⁷ V konečné fázi první části výzkumu měl Champollion k dispozici 13 abecedních znaků, pomocí kterých dokázal vyluštit jména některých dalších panovníků, a tím získal další, do té doby, neznámé znaky. Úspěch pak na sebe už nedal dlouho čekat. V roce 1824 vyšla jeho význačná publikace s názvem Přehled hieroglyfického systému, byl zvolen do funkce kurátora egyptských sbírek v Louvru a v neposlední řadě byl jmenován historicky prvním profesorem egyptologie na světě. V roce 1832 ve 42 letech v důsledku vleklých zdravotních komplikací způsobených vyčerpáním z celoživotních poutí zemřel na infarkt.¹⁸

Rosettská stéla dosahovala původně výšky 2,5 metrů a 80 centimetrů.¹⁹ V současnosti chybí na 30 centimetrů z původní výšky, které se vinou času nenávratně zničily. Text na Rosettské stéle zaznamenával řešení otázky uctění památky Ptolemaia V. Epifana z roku 196 př. n. l.²⁰

Champollionův úspěch na poli jazykovědy znamenal obrovské a nové možnosti pro zkoumání egyptské společnosti a historie. Tento mezník dal vzniknout nové vědecké disciplíně – egyptologii.

---

¹⁶ DODSON, Aidan. *Staroegyptské hieroglyfy*. Praha : Mladá fronta, 2008, s. 110 – 111.

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ Tamtéž, s. 114.

¹⁹ Konkrétní rozměry se mění v závislosti na dané literatuře.

²⁰ WILSONOVÁ, Penelope. *Hieroglyfy : Průvodce pro každého*. Praha : Dokořán, 2010, s. 127.

2.2 Písaři

„Bud' písařem. Je osvobozen od povinnosti práce, je zbaven motyky i ošatky. Písařské povolání způsobí, že budeš ušetřen ohánění se veslem. Písař je zbaven útrap, není podřízen mnoha pánům a množství jejich podřízených. Písař je určen k tomu, aby řídil všechny práce.“²¹

Tento úvodní text dokonale dokládá funkci a především vysoké postavení písařů ve starověké egyptské společnosti. Umění čtení a znalost písma bylo privilegium a přinášelo s sebou velké množství moci už i proto, že obyvatelé Egypta považovali písmo za dar boha Thovta, pána spisů, ochránce písařů, pomocníka čtenářů, boha spravedlnosti s hlavou ibise.²²

Co se týče nejčastěji volené polohy při psaní, písaři psávali texty zpravidla ve dvou pozicích, a to buď ve stoje, nebo v tureckém sedu, jak je patrné z mnoha starověkých vyobrazení. Jako psací podložka jim vhodně sloužila suknice, kterou měli upevněnou okolo pasu a kterou svou pozicí překřížených nohou napínali, a tudíž z ní vytvářeli jakýsi psací stolek.²³

Hlavní výbavou písařů kromě psacích pomůcek byla paleta se dvěma otvory na černou a červenou barvu. Červenou barvu užívali především mistři písaři, kteří s ní přepisovali chyby po svých učednících.

Z počátku se psalo do sloupců směrem odshora dolů. Sloupce byly řazeny zprava doleva. Později se tento způsob změnil. Začíná se psát opět ve směru zprava doleva, ale už ne do sloupců nýbrž do řádků, tak jak je známe dnes. Znaky mohou jít i střídavě – zprava doleva a na následující řádce naopak. Tento způsob zápisu se nazývá bústrofědon, z řeckého slova obrácení. Směr jakým má čtenář číst není vůbec složitou záležitostí, na rozdíl od samotného čtení. Směr, ve kterém čtenář musí text číst, je určen dle natočení hlav živých elementů. Čte se ve směru k obličejí či zobáku.²⁴

---

²¹ PAVLÁT, Leo. *Tajemství knihy*. Praha : Albatros, 1988, s. 45.

²² GEORGES, Jean. *Písmo paměť lidstva* : Slovart, 1994, s. 27.

²³ PAVLÁT, Leo. *Tajemství knihy*. Praha : Albatros, 1988, s. 45.

²⁴ Tamtéž, s. 28.

„Písařskému umění se věnuj s láskou! Věz, že není nad písařské umění. Písařské umění musíš milovat víc než svou matku. Před tvým pohledem bude krása. Toto umění je větší než každý jiný úřad a v zemi nemá obdoby.“²⁵

2.3 Materiály

2.3.1 Psací potřeby

Jako psací náčiní se využívalo hned několik typů písátek. Nejběžnějším typem bylo rozžvýkané stéblo rákosu do tvaru připomínající štětec. Dále bylo hojně využíváno, především v dřívějších dobách, tesání do kamene či do malty ve zdech. S rozvojem papyru začali Egypťané využívat inkoust, a to především proto, že rydla a špachtle byly pro tento typ psacího materiálu zcela bezvýznamné. Pro Egypťany byl ale inkoust známý už od 14. století př. n. l. Získával se ze šťávy indigovníků. Používal se především černý a červený inkoust, který fungoval na podobném principu jako dnešní vodové barvy. Teprve až koncem 3. století př. n. l. se začala objevovat pera vytvořená ze seříznutého stonku rákosu. Výjimkou nebyla ani pera z brků, která se ovšem začala využívat až mnohem později.²⁶ Poslední z nepostradatelných psacích pomůcek byl podlouhlý hrubý kámen, který měl stejnou funkci jako současná guma.

2.3.2 Materiály, na které se psalo

Jako psacího materiálu se užívalo několik druhů povrchů. Pro účely dlouhodobého zachování textů a nápisů bylo nejvhodnější rytí do kamene, zdi, skal či na stély. Pro každodenní život se ponejvíce využívala tzv. ostraka, úlomky keramiky a ostatní střepiny. Ovšem pro oblast starověkého Egypta je typickým materiálem

---

²⁵ KSCHMITT, Werner. *Paměť národů : Hieroglyfy, písmo a písemné nálezy na hliněných tabulkách, papyrech a pergamenech*. Praha : Orbis, 1974, s. 73.

²⁶ KÉKI, Béla. *5000 let písma*. Praha : Mladá fronta, 1984, s. 41.

pro psaný text papyrus a papyrové svitky. Dnes ho prakticky nikde na světě, vyjma Sicílie a botanické zahrady v egyptském hlavním městě Káhiře, nenajdeme.²⁷ K rozmachu tohoto materiálu došlo především v době střední říše. Svitky se vyráběly z dřene rostliny nazývané botanicky *Cyperus papyrus* neboli šáchor, která se vyskytovala v hojné míře v blízkosti Nilu. Ovšem Egyptané věřili, že mu dala vzniknout bohyně Uto, z jejíhož těla vzešel. Jednalo se o bohyni, která chránila Dolní Egypt, a proto se stal papyrus symbolem této oblasti Egypta.²⁸ Stébla jednotlivých rostlin, některá až 30 metrů dlouhých, se rozřezávala. Takto vzniklé, přibližně 8cm široké, proužky se na sebe pokládaly křížem, tak aby vznikla jakási rohož. Poté se polévaly vodou, která společně se šťávou z rostliny vytvořila přírodní lepidlo. Tímto způsobem vzniklo jakési plátno 8 až 15 cm široké a 2 až 3 metry dlouhé.²⁹ Plátno se lisovalo, vyhladilo a na úplný závěr sušilo na přímém slunci podobně jako u sumerských hliněných destiček. Některé ze svitků mohly dosahovat až 20 metrů, někdy i více a jejich síla nepřesahovala 0,1 mm. Spojením několika plátů papyru vznikaly právě svitky, které se rolovaly a kvůli svému tvaru se ukládaly do pouzder válcovitého tvaru. Na papyrus se psalo pouze z jedné strany, což bylo zásadní negativum v dobách, kdy se začal v hojné míře využívat pergamen. Psalo se ze strany, která se nazývá recto, rub pak verso. Nejstarším nepopsaným svitkem se stal papyrus, který byl nalezen v Sakkáře v hrobce úředníka z 1. dynastie.³⁰ Nejmenší dosud nalezený svitek je vysoký pouze 5 cm a v současnosti je uložen v Berlíně. Naopak nejdelším se stal Harrisův papyrus se 40 m, který zaznamenával události z doby vlády Ramesse III.³¹ K jejich kladným vlastnostem nesporně patří snadná přenosnost, oproti ostatním typickým materiálům např. skály či stěny chrámů, recyklovatelnost, skladovatelnost – stáčení do svitků, a především přírodní snadno obnovitelný a dostupný materiál pro danou oblast, ze kterého je papyrus vyráběn.

---

²⁷ MÜLLER, Karel. *O knize antické*. Praha : Václav Petr, 1943, s. 8. Zde je uváděn výskyt pouze v Habeši a v Nubii.

²⁸ PAVLÁT, Leo. *Tajemství knihy*. Praha : Albatros, 1988, s. 36.

²⁹ CEJPEK, Jiří. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. Praha : Karolinum, 2002, s. 16.

³⁰ DODSON, Aidan. *Staroegyptské hieroglyfy*. Praha : Mladá fronta, 2008, s. 61.

³¹ KSCHMITT, Werner. *Paměť národů : Hieroglyfy, písmo a písemné nálezy na hliněných tabulkách, papyrech a pergamenech*. Praha : Orbis, 1974, s. 163.

Než se svitek uložil do ochranného pouzdra, byl zabalen do plátna, které bylo předem natřeno smolou, aby zabránilo proniknutí vlhkosti. Pouzdra se pak umísťovaly do hliněných váz či později do dřevěných schrán, na kterých byl napsán i název materiálu, který obsahovaly, a jména vlastníků popř. králů, kterýmž obsah uvnitř patřil. Používání papyru nebylo do následujících staletí nejšťastnější volbou materiálu. Díky své křehkosti a rychle se rozpadajícím vlastnostem se do dnes dochovala jen velmi malá část starověkého literárního textu. Rychle podléhající materiál vnějším vlivům měl za následek zřejmě i neexistující přímé doklady o jakýchkoliv knihovnách.³²

V dobách 7. století př. n. l., v dobách rozšíření papyru do Řecka se začalo vyrábět několik druhů provedení. Od nejkvalitnějších, měly barvu vosku, až po ty nejhorší jakosti. Ale i nekvalitní papyry nacházely své využití. Často na nich byla psána díla začínajících a méně známých autorů. Ty úplně nejhorší papyry využívali obchodníci na balení svého zboží.³³

Na našem území se papyrus nepoužíval, a přesto Národní knihovna České republiky vlastní na 6000 papyrových svitků.

2.4 Knihovny

Vznik a rozvoj písemnictví byl vždy spjat se shromažďováním písemných památek, takže knihovny vznikaly v oblastech nejstarších civilizací. Ze starověkých písemností pro krátkodobou potřebu se do současnosti nezachovalo prakticky nic. Písemností pro dlouhodobou potřebu se také velké množství nezachovalo, ale ve srovnání s předchozí skupinou se jedná o v podstatě početné písemnosti.

O existenci staroegyptských knihoven jako takových chybějí přímé důkazy. Ale existence několika chrámových knihoven doložena je. První z nich je chrám Ramesse II. u Heliopolisu, kde se nad vstupem nacházel nápis léčebna duše. Doložena

---

³² CEJPEK, Jiří. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. Praha : Karolinum, 2002, s. 17.

³³ PAVLÁT, Leo. *Tajemství knihy*. Praha : Albatros, 1988, s. 36 – 37.

je také knihovna Horova chrámu v Edfu, která je označována jako dům svitků³⁴. Ve vnější sloupové síni, ve stěnách byl dokonce vytesán v hieroglyfickém písmu katalog knihovny. Obsahoval seznam rituálních a magických spisů, archiválií či liturgických textů. Uvnitř knihovny se nacházel i jakýsi seznam katalogů: Kniha toho, co se nachází v chrámu, Kniha pozemků, Seznam spisů vyrytých do dřeva, Kniha postavení Slunce a Měsíce, Kniha míst a co je na nich a jiné.³⁵ Třetí chrámovou knihovnou je prostor prvního nádvoří chrámu bohyně Eset, umístěným na ostrově Philae. Zde se bohužel, žádný z katalogů knih nepodařilo objevit.³⁶ Pro Egypt byly typické knihovny, jež byly součástí tzv. domů života. Jednalo se o vzdělávací instituce zaměřené na lékařství. Bývaly často spojovány se skriptorii. Písemné prameny dokazují existenci „domů života“ v době od 13. století př. n. l. až do 2. století n. l. v deseti horní i dolnoegyptských lokalitách.³⁷

2.4.1 Alexandrijská knihovna

Alexandrijská knihovna byla knihovnou založenou v egyptské Alexandrii roku 295 př. n. l. jedním z vojevůdců Alexandra Velikého, Ptolemaiem I. Sótérem. Hlavním cílem knihovny bylo shromáždit všechny písemné památky starověkého světa – především pak řeckou literaturu. Mezi její čtenáře patřili významní vzdělanci helénského období, jako byli např. Archimédés či Euklides. Přibližně po stech letech byla v řeckém městě jménem Pergamon založena Pergamská knihovna, konkurentka té Alexandrijské.³⁸ Myšlenka na její vznik začala jako sen o něčem jedinečném a dosud nevídaném, jako sen ve snaze poznávat a neustále objevovat.

Historicky prvním ředitelem knihovny a jejím knihovníkem se stal Démétrios z Faléra, Aristotelův žák. Během své kariéry v knihovně se do jejích dějin zapsal

---

³⁴ Někdy také jako „dům knih“ např. MANGUEL, Alberto. *Dějiny čtení*. Brno : Host, 2007, s. 246.

³⁵ MANGUEL, Alberto. *Dějiny čtení*. Brno : Host, 2007, s. 246.

³⁶ CEJPEK, Jiří. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. Praha : Karolinum, 2002, s. 19.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Viz níže, kapitola Pergamská knihovna.

plněním panovníkova nápadu velmi svérázné akvizice. V prvním případě vysílal posly, kteří měli za úkol skoupit veškeré knihy, na které narazili. Tímto způsobem získali do fondu na 200 000 svitků. A v druhém museli povinně všichni příchozí do Alexandrie hned v přístavu odevzdat pověřeným osobám veškeré knihy, které u sebe v tu chvíli měli. Při odchodu z města jim pak jako náhrada byl dán opis toho titulu, o který při vstupu do města přišli.³⁹ Posedlost knihami nebyl charakteristický znak pouze jednoho panovníka, nýbrž celé řady. Jednalo se především o panovníky z Ptolemaiovské dynastie. Tato bibliomanie se velmi často dědila. V tomto extrémním způsobu akvizice tudíž musela knihovna pokračovat i v dalších letech, kdy se vlády ujal syn zakladatele knihovny Ptolemaios II., za něhož byla instituce dokončena. Jeho cílem bylo shromáždit veškerou knižní produkci starověkého světa. Panovník je prokazatelně bibliofilem, nebojí se sáhnout k jedné z ne úplně legálních metod akvizice – ke krádeži. Při výpůjčce drahocenných originálních rukopisů Aischyla, Sofokla a Euripida z Athén a pod záminkou přepsání, si rukopisy jednoduše ponechá. Rozčilené upomínky bez starostí ignoruje.⁴⁰ S nadsázkou by se tudíž dalo říci, že neexistovalo žádné dílo, které by knihovna neměla ve svém fondu. Dalším hlavním představitelem knihovny se stal Zénodotos z Efesu. Zénodotovým největším úspěchem bylo zavedení textové kritiky a první vědecká revize Homérových děl. Ovšem největším, nejvýznamnějším a nejznámějším knihovníkem v celých dějinách Alexandrijské knihovny byl Zénodotův nástupce Kallimachos z Kyrény. Jednalo se o významného básníka. Svou práci s jazykem zužitkoval při vytváření prvního katalogu řecké literatury – Seznamy všech mužů ve vědě a vzdělání významných a toho co napsali ve 120 svitcích.⁴¹ Zkráceně se tomuto katalogu říká PINAKES. Jeho důležitost a význam spočívá v tom, že se jedná o první vědecký katalog světa, stal se zakládajícím dílem světové bibliografie a uceleně předkládá přehled dějin řecké literatury. Toto dílo má také zásadní vliv na rozvoj organizace fondů a dalo vzniknout určitému řádu v celé instituci.

---

³⁹ PAVLÁT, Leo. *Tajemství knihy*. Praha : Albatros, 1988, s. 184.

⁴⁰ Alexandrijská knihovna hořela třikrát!. *Epocha speciál*, jaro 2010, č. 1, s. 96 – 97.

⁴¹ Někdy je možno setkat se s odlišným názvem katalogu – Soupis těch, kteří vynikali v každé etapě kultury, a jejich spisů, viz MANGUEL, Alberto. *Dějiny čtení*. Brno : Host, 2007, s. 246.

Později do funkce hlavního správce knihovny byl jmenován Kallimachův žák Apollonios z Rhodu.⁴²

Fond se dělil na dva základní proudy, poezie a próza. V současnosti tyto dvě slova znamenají v podstatě opak tehdejšího významu. Část s poezií v sobě zahrnovala beletrii (básně, dramata) a oddělení prózy obsahovalo odbornou literaturu (např. dějiny, filozofie, věštby a dokonce i kuchařky atp.). Knihovna obsahovala i překladatelské oddělení, kde byla do řečtiny překládána nejvýznamnější díla své doby. Knihy byly tříděny podle Kallimachova klasifikačního systému. Katalog kromě konkrétních záznamů děl, uváděl také podrobné informace, jakousi anotaci, o autorech a dílech. Kallimachův katalog se členil na šest básnických a pět prozaických částí, v nichž vládl abecední pořádek. Kromě názvu titulu byl připisován počet stran, řádek i počet svitků.⁴³ Díla byla ukládána do dřevěných schránek a kožených pouzder, jejichž součástí byly štítky s bližšími informacemi, a poté řazeny na regály.

Knihovna se skládala celkem ze dvou hlavních budov. První z nich se nazývala Múseion, obsahovala duplikátní informační zdroje a měla tudíž funkci depozitáře. A nejen depozitáře, sloužila též jako reprezentativní místnost. Druhá část se nacházela v Serapidově chrámu. Zde byl uložen všechen obsah knihovny, který nebyl při požáru v roce 48 př. n. l. zničen, a část knih z Pergamské knihovny.⁴⁴ „*Samotná knihovna musela mít podobu velmi dlouhé, vysoké haly nebo spojovací chodby v Museionu. Podél jejích zdí byly nekonečné bibliothekai, což je pojem, který původně neoznačoval místnosti, nýbrž police nebo výklenky pro svitky. Nad policemi byl nápis: „Místo pro léčení duše“. Na druhé straně zdí s bibliothékai bylo množství místností, které patrně využívali učenci k ubytování nebo vzájemnému setkávání. Byla tam rovněž místnost*

---

⁴² Seznam knihovníků Alexandrijské knihovny: Všechny letopočty jsou před naším letopočtem a jsou nejisté: Demétrios z Faléra, asi 285 Zénodotos z Efesu, Kallimachos z Kyrény, asi 270 Apollonios z Rhodu, asi 245 Eratosthenés z Kyrény, 204/1 Aristofanés z Byzantia, asi 189/6 – 175 Apollonios Alexandrijský, asi 175 – 145 Aristarchos ze Samothraké, jména následujících knihovníků jsou nejasná Cydas, Ammonios, Zeno, Diokles, Apollodoros, Onasander – Čerpáno z: POLLARD, Justin; REID, Howard. *Vzestup a pád Alexandrie*. Praha : Deus, 2008, s. 226.

⁴³ EKSCHMITT, Werner. *Paměť národů : Hieroglyfy, písmo a písemné nálezy na hliněných tabulkách, papýrech a pergamenech*. Praha : Orbis, 1974, s. 189.

⁴⁴ Viz níže, kapitola Pergamská knihovna.

*sloužící jako společná jídelna.*⁴⁵ V prostorách, jež náležely Alexnadrijské knihovně dokonce někteří zaměstnanci, jako např. písaři, žili.

Knihovna v roce 48 př. n. l. poprvé podlehla požáru. V té době obsahovala na 700 000 svitků. Naštěstí ne veškerý obsah byl zničen. Část svitků se podařilo zachránit. Požár vznikl nešťastnou náhodou, přenesením ohně z hořících lodí zapálených na popud Julia Caesara v přístavu na budovu Múseionu. Z úmyslného požáru byl obviněn Julius Caesar, neprávem. Rozhodně nemohlo jít o úmysl, vždyť Caesar byl velkým milovníkem literatury, tudíž je krajně nepravděpodobné, že by se jednalo o záměr. Tímto aktem si římský vojevůdce zneprátelil tehdejší egyptskou panovnici Kleopatru VII. Ta pak za pomoci daru svého milence a zároveň Caesarova stoupence Marca Antonia knihovnu obnovuje. Marcus Antonius daruje knihovně 200 000 svitků z řecké knihovny v Pergamonu, a to i přes jasný nesouhlas místních obyvatel.⁴⁶ Po smrti Kleopatry je fond přeživší knihovny a daru Marca Antonia přenesen císařem Augustem do chrámu zasvěcenému bohu Alexandrie Serapidovi, odtud název části budovy - Serapeum.⁴⁷ Další požár přichází v roce 391.⁴⁸ Křesťanský kněz Theophilius z Alexandrie se rozhodl vyhnat veškeré pohany z města. Při této vřavě je knihovna opět velmi poničena. Knihovna pak existovala až do doby dobytí Alexandrie Araby v roce 642.⁴⁹ Hlavním důvod zničení knihovny dobře dokazuje výrok Arabů: *„jestliže se tyto knihy Řeků shodují s knihou boží (s Koránem), jsou zbytečné a není třeba je uchovávat; neshodují-li se však s knihou boží, jsou škodlivé a musí být*

---

⁴⁵ MANGUEL, Alberto. *Knihovna v noci*. Brno : Host, 2009, s. 33.

⁴⁶ EKSCHMITT, Werner. *Paměť národů : Hieroglyfy, písmo a písemné nálezy na hliněných tabulkách, papyrech a pergamenech*. Praha : Orbis, 1974, s. 194.

⁴⁷ Serapeum byl chrám zasvěcený řecko-egyptskému bohu Serapidovi, který měl rysy Osirise a Apise a fyzický vzhled jako řecký Zeus. Byl vystavěn za vlády Ptolemaia III. Čerpáno z: *Heritage Preservation: Reconstructions: The Serapeum* [online]. [cit. 2012-03-18]. Dostupné z [www: <http://www.bibalex.org/alexmed/projects/Details.aspx?ID=5036d643-6d40-4c7f-a189-e7a2331101ca>](http://www.bibalex.org/alexmed/projects/Details.aspx?ID=5036d643-6d40-4c7f-a189-e7a2331101ca).

⁴⁸ EKSCHMITT, Werner. *Paměť národů : Hieroglyfy, písmo a písemné nálezy na hliněných tabulkách, papyrech a pergamenech*. Praha : Orbis, 1974, s. 202.

Někdy je uváděn i rok 389 - Alexandrijská knihovna hořela třikrát!. *Epocha speciál*, jaro 2010, č. 1, s. 96 – 97.

⁴⁹ POLLARD, Justin; REID, Howard. *Vzestup a pád Alexandrie*. Praha : Deus, 2008, s. 210.

Někdy je uváděn i rok 638 - EKSCHMITT, Werner. *Paměť národů : Hieroglyfy, písmo a písemné nálezy na hliněných tabulkách, papyrech a pergamenech*. Praha : Orbis, 1974, s. 205.

zničeny.⁵⁰ V dobách vrcholného středověku se rozšířila i pověst, která tvrdí, že si Arabové svitky z knihovny dokonce přitápějí v alexandrijských lázních. Její základy byly tak dokonale zničeny, že do dnes není určena přesná lokace, knihovna tudíž na své objevení stále ještě čeká.⁵¹ Zkáza knihovny by měla sloužit jako jakési varování před barbarským a malicherným chováním. O tom, co v sobě knihovny ukrývají lze bez nadsázky hovořit jako o pokladu, o odkazu, který po každé generaci lidstva zůstane.

V 70. letech minulého století vznikla myšlenka na obnovu knihovny. Tento počín se setkal s úspěchem. V roce 1988, v loňském roce svržený, egyptský prezident Husní Mubarak položil základní kámen nové budovy v blízkosti komplexu fakulty umění alexandrijské univerzity. O rok později pak vyhlásila egyptská vláda architektonickou soutěž na projekt nové budovy Alexandrijské knihovny.⁵² Přihlásilo se 524 projektů z celkem 52 zemí světa. První místo získal multikulturní tým ve složení Amerika, Rakousko a Norsko. Stavba započala roku 1995 a do finální fáze se dostala o šest let později. Na ploše o výměře 8,5 hektarů tedy vyrostla budova o jedenácti patrech, muzeum i planetárium. Podle prvotního plánu měla stavba odhad rozpočtu na 121 milionů amerických dolarů – vybavení 20 milionů, akvizice 31 milionů, atp. Realita však byla jiná. Už o pouhý jediný rok později stavba spolykala na 217 milionů dolarů.⁵³

S akvizicí začala knihovna již v dostatečném předstihu. Zahájila ji v roce 1991 tedy 4 roky před samotnou výstavbou budovy. Cílem bylo získat do data otevření minimálně 200 000 knihovních jednotek. První slavnostně umístěnou knihou se stal korán ze 7. století spolu s biblí. Následovaly dvě knihy od egyptského nositele Nobelovy ceny za literaturu a kniha od autora myšlenky nové Alexandrijské knihovny. V pořadí pátou knihou byla příručka pro Microsoft Excel 2000. V dubnu 2001 byl jmenován první ředitel nové Alexandrijské knihovny. Stal se jím bývalý viceprezident

---

⁵⁰ CEJPEK, Jiří. Dějiny knihoven a knihovnictví. *Knížní kultura a knihovny v Egyptě*. Praha : Karolinum, 2002, s. 15.

Interpretace se liší v závislosti na literatuře.

⁵¹ ELIÁŠOVÁ, Dominika. Topili si Arabové svitky ze slavné knihovny?. *History revue*, 2010, č. 7, s. 7.

⁵² Viz příloha č. 3.

⁵³ BROŽEK, Aleš. Alexandrijská knihovna. *Knihovnická revue* [online]. 2002, č. 2, [cit. 2012-02-07]. s. 122 – 124. Dostupné z [www: <http://knihovna.nkp.cz/Nkkr0202/0202122.html>](http://knihovna.nkp.cz/Nkkr0202/0202122.html).

Světové banky Ismail Serageldin. Následujícího roku⁵⁴ byla knihovna zpřístupněna veřejnosti ve zkušebním šestinedělním provozu. Knihovna využívá k řazení v oddělení volného výběru mezinárodní desetinné třídění (MDT). Ve vstupním podlaží, což je páté patro budovy, se nachází literatura věnovaná společenským vědám. Ve čtvrtém patře ekonomii, knihovnictví a archeologii. Třetí patro představuje hudbu a umění. Druhé patro reprezentuje jazyky a lingvistiku a poslední patro s volným výběrem filozofii, náboženství, geografii a historii. Volný výběr pojme celkově 500 000 svazků.⁵⁵

Budova „je kruhová a zkosená ve směru ke Středomoří. Její obvodová zeď je obložena ručně štípanými žulovými monolity vysokými až dva metry a dovezenými z lomu v poušti na jihu Egypta. Na nich jsou vytesány nápisy v 65 různých písmech, včetně run, Braillova písma a čárových kódů,“⁵⁶ jak uvádí jeden z knihovníků, který knihovnu navštívil v době zkušebního provozu. Střecha areálu je vytvořena z materiálu velice podobnému tomu, ze kterého jsou vyráběny křídla letadel, a tvarem má připomínat počítačový čip i sluneční kotouč. Jedná se o nejmodernější instituci svého druhu na světě.

Každopádně není pochyb, že přes veškeré potíže, které Alexandrijskou knihovnu postihly, se jednalo o nejslavnější a největší knihovnu starověku vůbec, která shromažďovala veškeré vědění lidstva své doby. Byla inspirací pro velké množství jejích následovníků, podle jejího vzoru byla snaha budovat např. Pergamskou knihovnu a mnohé další, nejen starověké knihovny. Je také nutné chápat ji jako revoluci v knihovnictví. Před jejím vznikem existovaly pouze soukromé knihovny a státní archivy. S příchodem té Alexandrijské se její fondy poprvé v dějinách knihovnictví zpřístupnili i veřejnosti (i když nelze říci, že by ji navštěvovala široká veřejnost, šlo

---

⁵⁴ VOJTÁŠKOVÁ, Helena. Alexandrijská knihovna slavnostně otevřena. *Ikaros* [online]. 2002, roč. 6, č. 11, [cit. 2012-03-01]. Dostupné z www: <<http://www.ikaros.cz/node/1207>>, ISSN 1212-5075.

Někdy je uváděno datum 1.10.2001 - BROŽEK, Aleš. Alexandrijská knihovna. *Knihovnická revue* [online]. 2002, č. 2, [cit. 2012-02-07]. s. 122 – 124. Dostupné z www: <<http://knihovna.nkp.cz/Nkkr0202/0202122.html>>.

Někdy je uváděn rok 2003 - MANGUEL, Alberto. *Knihovna v noci*. Brno : Host, 2009.

⁵⁵ Viz příloha č. 4.

⁵⁶ BROŽEK, Aleš. Alexandrijská knihovna. *Knihovnická revue* [online]. 2002, č. 2, [cit. 2012-02-07]. s. 122 – 124. Dostupné z www: <<http://knihovna.nkp.cz/Nkkr0202/0202122.html>>.

Viz příloha č. 5.

spíše o vzdělance dané doby, zveřejňování knihoven spadá do období Julia Caesara).⁵⁷ Myšlenka na její znovuoobnovení jen dokazuje význam této instituce, jejíž odkaz přetrval téměř dvě tisíciletí a bude žít dál.

---

⁵⁷ Viz níže, kapitola Řím – knihovny.

3. Čína

3.1 Písmo

Čínské písmo se řadí mezi nejstarší písma světa. Jeho vznik je datován do let 2700 př. n. l. a původ je odvozován od obrázkového písma, podobně jako tomu bylo u egyptských hieroglyfů. Jedná se o slovní písmo, tudíž jeden znak se rovná jednomu slovu. Tento způsob písma přetrval až do současnosti, pochopitelně s některými změnami. Jde ve většině případů o kombinaci několika znaků. Běžné čtení vyžaduje znalost dvou až tří tisíc znaků. Přičemž celkový počet existujících znaků je 50 000. S takto vysokým počtem znaků a vysoké náročnosti na zapamatování si jich souvisí i 90% čínská ngramotnost na počátku 20. století.⁵⁸ Hranice, kdy lze o člověku hovořit jako o gramotném, je znalost 1 500 znaků. K četbě časopisů, románů a naučné literatury je nutno jich ovládat okolo tří až čtyř tisíc.⁵⁹

3.2 Materiály

3.2.1 Psací potřeby

V prostředí starověké Číny se používalo hned několika psacích pomůcek jako želví krunýře (nejčastěji používané pro věšební účely), střepliny či destičky vyráběné z bambusu. Nejvíce používaným a typickým náčiním pro psaní se stal štětec z králíčích chlupů, ač se vyráběly i štětce z různých druhů zvířecí srsti a štětce mnoha podob i velikostí. Štěteček byl nejvhodnější pro psaní na hedvábí a svým tvarem pozměnil tvar

---

⁵⁸ KÉKI, Béla. *5000 let písma*. Praha : Mladá fronta, 1984, s. 60 – 61.

⁵⁹ RAMBOUSEK, Jan. *Písmo a jeho užití*. Praha : Orbis, 1953, s. 17.

písma, takže se stalo zaoblenějším a estetický S tímto se také pojí pro Čínu tolik typická kaligrafie, umění krásného písma.⁶⁰

3.2.2 Materiály, na které se psalo

Materiálem typickým pro Čínu vedle hedvábí je její revoluční vynález, papír. Zásahu na jeho vzniku měl čínský ministr zemědělství Tsai-Lun⁶¹ v roce 105 n. l.

„Hadry se nechávají vyhnít ve vodě a pak se rozmělní v hmoždíři. Takto získaný prášek se smísí v plochých mísách s vodou a utvoří se kaše. Kaše se pak sítkou nabírá, lisuje, vysuší a dohladka vymandluje. Pak se takto získaná vrstva potáhne škrobem, aby pozbyla savosti,“ takto popisuje Tsai-Lun výrobu papíru.⁶² Papír představoval nesporné výhody především v oblasti finanční nenáročnosti oproti ostatním materiálům, úsporu na váze a dlouhou trvanlivost.

Cesta papíru do Evropy trvala téměř jedno dlouhé tisíciletí. Výroba nového psacího materiálu byla totiž až do 8. století čínským státním tajemstvím. Tento stav změnila až bitva u Samarkandu v roce 751, kdy Arabové zvítězili nad Čínou. Jako svou válečnou kořist kromě jiného zajali papírníky, kteří jako jediní na světě techniku vyrábění papíru znali a dobře ovládali. Tuto techniku pak okopírovali a přidali některé své poznatky, tím vznikl papír prakticky v té podobě, jak ho známe dnes. Vyvážení papíru do světa, tak na sebe nenechalo dlouho čekat. Putoval z Asie přes sever Afriky, odtud ve 12. století přes Gibraltarský průliv do Španělska a následně do Francie. Do země Koruny české se papír dostal díky Karlu IV. Nejstarší papírovou knihou na našem se stala Městská kniha pražská z roku 1311.⁶³

---

⁶⁰ ZÁDRAPA, Lukáš; PEJČOCHOVÁ, Michaela. *Čínské písmo*. Praha : Academia, 2009, s. 181 – 182.

⁶¹ Můžeme se setkat s různými variantami psaní tohoto jména - Cai Lun, Ts'ai Lun, Cchaj Lun.

⁶² KÉKI, Béla. *5000 let písma*. Praha : Mladá fronta, 1984, s. 61.

⁶³ PAVLÁT, Leo. *Tajemství knihy*. Praha : Albatros, 1988, s. 42.

Arabové jako první začali papír také barvit. Modrá barva papíru se používala na psaní rozsudků smrti a obecně na zprávy negativního charakteru. Červený vyjadřoval štěstí a žlutý zase bohatství.⁶⁴

---

⁶⁴ PAVLÁT, Leo. *Tajemství knihy*. Praha : Albatros, 1988, s. 43.

4. Mezopotámie

4.1 Oblasti

Mezopotámie je označení pro území mezi řekami Eufrat a Tigris. Jedná se o starověkou kolébku civilizace. Na území Mezopotámie v průběhu její existence žilo několik etnik v několika různých státních útvarech. Byl to Sumer, Akkadská říše, Asýrie a Babylónie.

4.2 Písmo

4.2.1 Klínové písmo

Počátky písma v Mezopotámii jsou datovány už do dob přelomu 4. a 3. tisíciletí př. n. l. a za jeho vynálezce jsou považováni Sumerové. Jednalo se o klínové písmo, písmo obrázkové a slovní, které bylo přejímáno a zjednodušováno, jelikož nebylo možné vyjádření slovesného času, zájmen, částic, citoslovcí, mluvnických pádů nebo abstraktních substantiv. Postupem času se tudíž stalo klínové písmo písmem slabičným.⁶⁵

Klínové znaky⁶⁶ byly natolik ohebné, že je šlo použít nejen pro jazyk akkadský, ale i pro elamštinu a především pro chetitštinu, za jejíhož luštitel je považován český orientalista Bedřich Hrozný.

---

⁶⁵ CEJPEK, Jiří. Dějiny knihoven a knihovnictví. *Knížní kultura a knihovny v Egyptě*. Praha : Karolinum, 2002, s. 20.

⁶⁶ Viz příloha č. 6.

4.2.2 Grotefend a Rawlinson

První zmínky o klínovém písmu v Evropě jsou z doby 17. století díky italskému cestovateli. Tehdejší společnost však nebyla schopna, podobně jako tomu bylo u hieroglyfů, klínové znaky rozluštit. Podařilo se to až na počátku století 19., konkrétně roku 1802, německému učiteli řečtiny a latiny Georgu Friedrichu Grotefendovi. Podobně jako později Champollion vycházel Grotefend od předpokládaných jmen panovníků. Vzpomněl si na formuli, kterou sami sebe titulovali perští králové (jméno, velký král, král králů, syn krále jméno, Sasánovec). Tento model aplikoval i na text na skále. První přeloženou větou se stala věta: „*Xerxes, velký král, král králů, Dáreia krále syn, Achajmenovec.*“⁶⁷ Přes počáteční velký úspěch ještě nešlo o úplné rozluštění písma. To se podařilo až o několik desítek let později.

Přispěl k tomu Henry Creswicke Rawlinson, britský velvyslanec v Teheránu a také údajný špion Intelligence Service, která se specializovala na intriky proti Rusku.⁶⁸ Funkce velvyslance mu umožňovala studovat a pozorovat kulturu Blízkého východu. Při jedné ze svých cest si povšiml nápisu na skále ve 120 metrové výšce. Rozhodl se nápis zavěšen na laně znak po znaku, tah po tahu přepsat a poté luštit.⁶⁹ Text byl v jazyce staroperském, elamském a babylonském. Z varianty staroperského klínového písma bylo patrné, že jde o text krále Dáreia I. Nápis zněl: „*Takto praví král Dareios: Ty, jenž v budoucnu spatříš tento nápis, který já jsem napsal, nebo tyto obrazy, neníš je, leč pokud budeš moci, chraň je!*“⁷⁰ O rozluštění babylonské verze se pak zasloužili ještě Edward Hincks a Jules Oppert, kterým pomohlo objevení sumersko-akkadských slovníků při archeologických vykopávkách v Ninive, při kterých byla odhalena i knihovna krále Aššurbanipala.⁷¹

V roce 1857 se sjeli do Londýna 4 nejvýznačnější učenci v oblasti luštění klínového písma. Každý z vědců dostal obálku se stejným textem, který měl do určitého

---

⁶⁷ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Na počátku byl Sumer*. Praha : Panorama, 1983, s. 43.

⁶⁸ LIPIN, Lev Alexandrovič; BELOV, A. *Hliněné knihy*. Praha : Mladá fronta, 1956, s. 63. – (Tato kniha z 50. let minulého století je velmi výrazně ideologicky ovlivněna a v mnoha ohledech je již odborně a ideologicky překonána.).

⁶⁹ KÉKI, Béla. *5000 let písma*. Praha : Mladá fronta, 1984, s. 31.

⁷⁰ Tamtéž, s. 32.

⁷¹ Viz níže, kapitola Aššurbanipalova knihovna.

časového limitu přechíst. Účelem bylo nezávisle dokázat zrození nové vědy – asyriologie. Zkouška opravdu dokázala, že klínové písmo lze spolehlivě přechíst. Překlady se lišily pouze v drobnostech, jelikož každý z překladů nesl osobní rysy vědce.⁷² V žádném, byť sebeznámějším, jazyce se nikdy nepodaří jediný text přeložit totožně s dalšími verzemi.⁷³

4.3 Materiály

4.3.1 Psací potřeby

Jako psací náčiní ideálně posloužil rákos a z něj vyrobené rákosové písátko seříznuté do tvaru trojúhelníku – klínu. Do ještě vlhké hlíny se jím vytlačovaly jednotlivé znaky. Původně se zapisovalo zprava doleva a ve směru odshora dolů. Tento způsob byl velmi nešťastný díky mazání textu právě písíci rukou. Proto byl později zmíněný směr psaní změněn do vodorovné polohy ve směru zleva doprava, jak známe dnes.⁷⁴

4.3.2 Materiály, na které se psalo

V oblasti Mezopotámie se jako psacího materiálu užíval ten nejjednodušší přírodní materiál – hlína, které byl v těchto podnebních podmínkách dostatek oproti ostatním surovinám.

Tabulky nebývaly velkých rozměrů. Obvykle mívaly 7 cm na šířku a 12 cm na výšku. Tabulky se sušily na slunci, a pokud šlo o záměr dlouhodobého zachování textu, vypalovaly se. K napsání díla velmi často nestačila pouze jedna tabulka, aby se

---

⁷²CEJPEK, Jiří. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. Praha : Karolinum, 2002, s. 22.

⁷³ Viz příloha č. 7.

⁷⁴ KÉKI, Béla. *5000 let písma*. Praha : Mladá fronta, 1984, s. 29.

tabulky nepomíchaly, uváděl se poslední řádek první tabulky na první řádek tabulky následující. Jednalo se o tzv. kustod. Vedle klasických hliněných destiček byla známa i jejich přepychovější verze, která se skládala ze dvou vrstev – červené a žluté. Při psaní se tudíž narušila horní, žlutá, podkladová vrstva a znak získal barvu spodní hlíny, červenou. Tento způsob byl velmi reprezentativní a vkusný.⁷⁵

Ke kladným vlastnostem se řadí dlouhá trvanlivost, nejnižší možná výrobní cena, pevnost a na druhé straně i měkkost.

Nejvíce dochovaných klínopisných tabulek vlastní Pensylvánská univerzita ve Spojených státech.

Velmi hojně se jako psací materiál vyjma hliněných tabulek používaly dřevěné a slonovinové destičky, pečetní válečky a stély. Nejznámějším příkladem stély je dva a čtvrt metru vysoký Chammurapiho zákoník pocházející přibližně z roku 220 př. n. l. Text tohoto právního předpisu vypovídá o vyspělosti, životě i kultuře Mezopotamské civilizace. Dnes se tento právní dokument nachází v Pařížském Louvru.

4.4 Knihovny

Z oblasti Mezopotámie je doloženo několik knihoven, z nichž největší je knihovna krále Aššurbanipalova. Mezi další významné knihovny patří kněžské knihovny v Nippuru. Chrám v Nippuru ovšem nebyl knihovnou, jak by název napovídal, ale archivem. Rozsahem zaujímal 80 komnat, což představovalo tři hektary.⁷⁶

---

⁷⁵ EKSCHMITT, Werner. *Paměť národů : Hieroglyfy, písmo a písemné nálezy na hliněných tabulkách, papýrech a pergamenech*. Praha : Orbis, 1974, s. 40.

⁷⁶ CEJPEK, Jiří. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. Praha : Karolinum, 2002, s. 25.

4.4.1 Aššurbanipalova knihovna v Ninive

Šlo o nejstarší známou, soukromou knihovnu asyrského panovníka Aššurbanipala, sběratele písemností, jehož cílem bylo získání veškerých písemných památek starobabylónské doby. Za tímto účelem vysílal do terénu písaře. O přísnošti panovníka svědčí jeho akviziční instrukce úředníkovi Šadun: „...*a posbírej všechny tabulky v jejich domech a všechny, které najdeš v chrámu É-zida. Vyhledejte a přineste mi drahocenné tabulky, jejichž opisy v Asýrii nejsou! ...Shledáte-li, že by se nějaká tabulka nebo rituální text hodily pro palác, vezměte je a pošlete je sem!*“⁷⁷ Aššurbanipal byl panovníkem, který dbal na přesnost opisu tzv. verifikaci. V případě nejistoty byla připsána poznámka: *“Setřeno, zničeno, nevím.”*⁷⁸ Jedná se o první doklad vědeckého přístupu k textu.

Knihovna byla objevena v první polovině 19. století. Její zbytky byly nalezeny v různých místech Aššurbanipalova paláce, z čehož polovina byla nalezena konkrétně pod Lvím pokojem. V této souvislosti se objevují jména dvou objevitelů paláce. Prvním z nich byl Henry Layard, přítel archeologa Paula Emila Botty, kterému pomáhal při jeho vykopávkách. Ovšem i Layard toužil po takovém věhlasu, jaký měl jeho přítel. Layardova finanční podpora neskýtala takové možnosti jako u ostatních archeologů, ale přesto se nechtěl vzdát a začal kopat s minimem prostředků tam, kde jeho přítel Botta přestal. Po několika týdnech se podařilo odkrýt devět komor Sinacheribova paláce, tudíž se mu podařilo odhalit hlavní město Asýrie Ninive, ve kterém palác stával. Při své druhé expedici v roce 1849 odhalil dvě malé místnosti, ve kterých byla, jak uváděl ve svých záznamech, podlaha „*do výše jedné stopy nebo ještě víc zcela pokryta klínopisnými tabulkami z pálené hlíny.*“⁷⁹ Jelikož velká většina tabulek byla rozbita, trvalo ještě jedno desetiletí, než se podařilo určit, o jak hodnotný nález jde. Odborná veřejnost z tohoto důvodu neprojevovala sebemenší zájem. Ve skutečnosti se ale Layardovi podařilo objevit mimo jihozápadního Sinacheribova paláce také knihovnu krále Aššurbanipala, jeden z nejzásadnějších objevů v oblasti asyriologie. Po Layardovi

---

⁷⁷ EKSCHMITT, Werner. *Paměť národů : Hieroglyfy, písmo a písemné nálezy na hliněných tabulkách, papýrech a pergamenech.* Praha : Orbis, 1974, s. 18.

⁷⁸ LIPIN, Lev Alexandrovič; BELOV, A. *Hliněné knihy.* Praha : Mladá fronta, 1956, s. 123.

⁷⁹ EKSCHMITT, Werner. *Paměť národů : Hieroglyfy, písmo a písemné nálezy na hliněných tabulkách, papýrech a pergamenech.* Praha : Orbis, 1974, s. 11.

byl pověřen vykopávkami Hormuzd Rassam, který díky své ctižádosti chtěl překonat úspěchy svého předchůdce. Cíl jeho výzkumu se ovšem nalézal na území, které patřilo francouzským badatelům. Uchýlil se proto k porušení úmluvy. V noci 20.12. 1853 se dostal na francouzské území a začal pracovat. Výkopy bylo možné provádět jen v noci. Třetí noc už bylo zcela jasné, že druhá část Aššurbanipalova paláce byla nalezená. V paláci se podařilo najít místnost s názvem „lví pokoj“, podle vyobrazení na stěnách, s druhou polovinou knihovny.⁸⁰ Celkový počet fragmentů nalezených v knihovně činí 25 357, v přepočtu na tabulky se nejedná o více než 10 000 hliněných tabulek.⁸¹ Knihovně se, podobně jako Alexandrijské knihovně, nevyhnul požár, který ovšem ustála, paradoxně oheň způsobil zpevnění hliněného materiálu tabulek. Zanikla po Aššurbanipalově smrti, při obléhání Ninive.

Význam Aššurbanipalovy knihovny je nesporně mimořádný. Dvojjazyčné texty na hliněných tabulkách nalezené v knihovně napomohly rozluštit sumerštinu. Díky jejímu odhalení mohlo dojít k rekonstrukci babylonsko-asyrských dějin, a proto víme o této části mezopotamských dějin mnohem více než o dobách následujících. A v neposlední řadě nám dala jasnou představu o myšlení lidí a sociální sféře v této oblasti světa.⁸²

4.4.2 Organizace

Knihovna byla složena ze dvou částí. Tou první byla soukromá knihovna panovníka a druhou státní archiv. Archiv v sobě ukrýval státní smlouvy, diplomatickou a správní korespondenci či královské letopisy. Soukromá sbírka se pak zase mohla pyšnit eposem o stvoření světa Enúma Eliš (jak dokázal britský asyriolog George Smith)⁸³, náboženskými a odbornými texty z oblasti gramatiky, ekonomie, práva,

---

⁸⁰ EKSCHMITT, Werner. *Paměť národů : Hieroglyfy, písmo a písemné nálezy na hliněných tabulkách, papýrech a pergamenech*. Praha : Orbis, 1974, s. 10 – 12.

⁸¹ Tamtéž, s. 16.

⁸² CEJPEK, Jiří. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. Praha : Karolinum, 2002, s. 25.

⁸³ Viz EKSCHMITT, Werner. *Paměť národů : Hieroglyfy, písmo a písemné nálezy na hliněných tabulkách, papýrech a pergamenech*. Praha : Orbis, 1974, s. 12.

lékařství či astronomie. Základ tvořila sbírka tabulek kněze Nabúzukupkénu.⁸⁴ Ač se katalog nedochoval, lze předpokládat jeho existenci hned z několika důvodů. Zachoval se katalog tabulek, který zaznamenával počátky tabulek jedné série.⁸⁵ Zadruhé se nám dochovaly katalogy sérií, které zahrnovaly různé série, a za třetí byly nalezeny etikety s názvy děl, sloužily pravděpodobně k orientaci v knihovně. Prameny patřící do Aššurbanipalovy knihovny obsahují jakýsi exlibris ve formě nápisu: „*(Palác) Aššurbanipala, krále světa, krále Asýrie...*“⁸⁶

Personální obsazení knihovny bylo klasické. Knihovna měla svého ředitele, písaře i učence, kteří zpracovávali jednotlivé texty.

Obsah knihovny byl ukládán buď na hliněných podstavcích, jež byly polité asfaltem kvůli izolaci vlhkosti od země, nebo v nádobách tzv. girginakku a rákosových a hliněných schránkách.

---

⁸⁴ Kněz pocházející z věhlasné rodiny učenců žijících v Kalachu. Jeho syn byl přednostou státní kanceláře, věnoval otcovu knihovnu knihovně Aššurbanipalově. Stal se jejím prvním ředitelem. Čerpáno z: EKSCHMITT, Werner. *Paměť národů : Hieroglyfy, písmo a písemné nálezy na hliněných tabulkách, papyrech a pergamenech*. Praha : Orbis, 1974, s. 18.

⁸⁵ Dílo složené z více tabulek. Série bývaly značeny podle počátečních slov.

⁸⁶ CEJPEK, Jiří. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. Praha : Karolinum, 2002, s. 24.

5. Řecko

5.1 Písmo

Řecké písmo vychází z písma Féničanů,⁸⁷ které se sestávalo z 22 znaků bez samohlásek. Z tohoto písma je odvozeno na 80% současných abecedních systémů. Nejednalo se už o slovní ani obrázkové znaky, šlo o první hláskové písmo. Řekové přejali 16 hlásek a k nim přidali ještě samohlásky, tudíž řecká abeceda měla 26 znaků. Později byly odebrány písmena digmma a koppa a počet písmen se ustálil na současném počtu 24. Jedním z důkazů, že písmo bylo přejato právě od Féničanů je např. pořadí písmen abecedy, které je shodné, a velmi podobné názvy znaků (např. alfa x alef). Podle pověsti, když se syn fénického krále Kadmos plavil na Krétu pro svou Diem unesenou sestru Európu, seznámil Řeky s fénickým písmem.⁸⁸ Řecká abeceda měla dvě varianty, a to západní a východní. Z východní, íónské, varianty vznikala nadále další písma jako např. hlaholice, cyrilice, azbuka, moderní řecké písmo, albánské, bulharské či srbské. Z té západní, dórské, varianty vzešlo písmo etruské, latinské, runové, anglosaské, švabach i moderní latinka.⁸⁹ V roce 403 př. n. l. se stala východní varianta písmem národním, starší západní typ vzniklý v roce 474 př. n. l. mezi obyvateli propadl, ale uspěl mezi Římany.

5.2 Materiály

5.2.1 Materiály, na které se psalo

Vedle papýru, na který se psalo po většinu starověku, se objevil nový psací materiál, a to pergamen, který byl používán nejen v období pozdního starověku, ale i po dobu téměř celého středověku. Pergamen však nebyl žádnou převratnou

---

⁸⁷ Viz příloha č. 7.

⁸⁸ KÉKI, Béla. *5000 let písma*. Praha : Mladá fronta, 1984, s. 97.

⁸⁹ Komplettní jazykový strom, čerpáno z: KNEIDL, Pravoslav. *Z historie evropské knihy : po stopách knih, knihtisku a knihoven*. Praha : Svoboda, 1989, s. 21.

novinkou, začaly se používat už na přelomu 3. a 2. tisíciletí př. n. l. a psali na něj i Féničané, Řekové i Židé. Renesance a zdokonalení pergamenu souvisí se zákazem vývozu papyru z Egypta. Pokud si Řekové měli udržet určitou úroveň vzdělání, bez materiálu jako byl papyrus, se rozhodně neobejdou. Král Ptolemaios V. Epifanés nepříliš kladně hodnotil bibliofilství krále Eumena II. z Pergamu, kterým se cítil být nemálo ohrožen. Uchýlil se proto tedy k zakazu vývozu papyru z Egypta s úmyslem zabránit panovníkovi v rozšiřování svých knižních sbírek a vzdělanosti. Tím se pergamský král nenechal zastrašit a dal vyhotovit nový psací materiál ze zvířecí kůže, pergamen, dle místa svého vzniku. Tento materiál si získal nebyvalou oblibu, především pak v dobách středověku.⁹⁰

Pergamen je vydělávaná zvířecí kůže, nejčastěji oslí, ovčí či kozí. Pro výrobu toho nejjemnějšího pergamenu se užívala kůže ještě nenarozených jehňat tzv. velín. Prvním krokem ke kvalitnímu pergamenu bylo vyprání kůže a zbavení se srsti zvířat. Poté se po dobu jednoho týdne naložily do vápna a natáhly se do předpřipravených rámců. V další fázi se posypaly plavenou křídou a přejely pemzou, aby materiál pozbyl své hrubosti. Nakonec se pergamen potíral lepidlem či voskem, aby se inkoust nerozpíjel, a nechal vysušit.⁹¹ Vyráběl se nejen klasický pergamen, výjimkou není ani barvený pergamen, nejčastěji se setkáváme s barvou růžovou, na kterém je napsán i náš Strahovský kodex. Z důvodu vysoké ceny byly pergameny často reskribovány aniž by se poškodily, znovupopsaný list pak nazýváme palimpsest. V současnosti lze přečíst i původní text, který bývá mnohem hodnotnější. Dříve k těmto účelům byla používána duběnková tinktura, která nebyla vzhledem k šetrnosti k textu ideální. Po ošetření listu tinkturou se původní text objeví a je možno s ním dále pracovat, ale po určitém čase list zčerná a zmizí jak text původní, tak text přepsaný. Pergamen se dělí na dva základní druhy, a to na charta italica a charta teutonica. První jmenovaný byl typickým pro jižní Evropu a vyráběl se z ovčích a kozích kůží, charta teutonica pak zase z kůží telat a převládala ve střední a severní Evropě.⁹² Mezi nesporné výhody pergamenu patří trvanlivost, ohebnost, pevnost a možnost popsání z obou stran. Pergamen měl původně

---

⁹⁰ EKSCHMITT, Werner. *Paměť národů : Hieroglyfy, písmo a písemné nálezy na hliněných tabulkách, papyrech a pergamenech*. Praha : Orbis, 1974, s. 176.

⁹¹ PAVLÁT, Leo. *Tajemství knihy*. Praha : Albatros, 1988, s. 39.

⁹² Tamtéž.

formu svitku, později, díky svému výhodnému tvaru, se změnil do formy kodexu. Naopak nejvýraznějším negativem je cena.

Vedle tradičních materiálů se používaly i ty méně obvyklé jako např. olovo. Hojně se využívalo pro magické a věšební účely. Na olovu se ovšem dochoval i nejstarší řecký dopis pocházející ze 4. století př. n. l. Text dopisu zněl: „*Mnésiergos vzkazuje svým druhům pozdravy a přeje jim zdar a sděluje, že se mu daří dobře. Kéž byste mi snad poslali pokrývku nebo ovčí či kozí kůže, zcela obyčejné (nikoli zdobené kožešinou) a silné podešve! Příležitostně je vrátím.*“⁹³ Adresa byla napsána na přeloženém plátu olova: „*Donést do hrnčířské dílny; odevzdat Nausiovi nebo Thrasyklovi nebo synovi.*“⁹⁴

5.3 Knihovny

Největší sbírkou literatury řeckého starověku byla jednoznačně Pergamská knihovna, ovšem nebyla tou první. Jedna z nejstarších sbírek pochází už ze 7. stol. př. n. l. a nacházela se při Pythagorově škole. Další knihovnou při vědecké instituci byla knihovna při Platónově Akademii, na které studoval i Aristoteles, jenž vlastnil také nemalou sbírku knih. Aristotelova knihovna byla později přístupná i jeho žákům a přátelům, Platón proto nazýval jeho dům „domem čtenáře“. Po Aristotelově smrti čekal knihovnu zajímavý osud. Větší část sbírky byla zakoupena do fondu Alexandrijské knihovny v Egyptě a ta zbylá část putovala do Říma, kde se stala o několik století později podkladem pro vydání Aristotelových spisů. Tento krok byl velmi důležitý, z Aristotela poté čerpal celý středověk. Dále se objevovaly knihovny soukromých osob jako např. knihovna Polikratova na ostrově Samu, Peisistratova

---

⁹³ EKSCHMITT, Werner. *Paměť národů : Hieroglyfy, písmo a písemné nálezy na hliněných tabulkách, papyrech a pergamenech*. Praha : Orbis, 1974, s. 176, s. 173.

⁹⁴ Tamtéž, s. 172.

v Athénách a Euripidova. Veškeré tyto knihovny ještě nesloužily veřejnosti, jako tomu bylo později v Římě,⁹⁵ jednalo se pouze o soukromé sbírky.⁹⁶

5.3.1 Pergamská knihovna

Pergamská knihovna ležící v Malé Asii byla druhou největší helénistickou knihovnou založenou ve 2. století př. n. l. Byla založena po vzoru knihovny Alexandrijské. Největší rozmach prožilo město za vlády krále Eumena II., který shromažďoval knihy a snažil se získávat největší učence doby. Jeho cílem bylo vyrovnat se slávou knihovně v Alexandrii, což bylo velmi obtížné, protože většina cenných rukopisů byla už dávno rozebrána. Proto bývaly knihy často pokládány na dlouhou dobu do obilí, aby alespoň vzhledově získaly punc cenné literatury.⁹⁷

Pro komplex knihovny⁹⁸ je příznačné, že se knihovna nenacházela ve své vlastní budově, nýbrž byla součástí stoy. Budova se skládala ze čtyř místností, největší měla rozměry 13,4 x 16 m. Zbylé tři místnosti se využívaly jako skladiště, dvě místnosti s rozměry 10 x 13,4 m a jedna 7,1 x 13,4 m. Velký sál pravděpodobně plnil úlohu čítárny a půjčovny. Tomuto názoru nahrává i to, že podél stěn byly výklenky, které pravděpodobně sloužily pro upevnění regálů s knihami. Ovšem tato domněnka je často popírána, vědci se přiklánějí k názoru, že výklenky ve stěnách byly určeny pro sochy.⁹⁹ S tímto názorem se ztotožňuji i přesto, že nejsem přesvědčena o tom, k čemu doopravdy místa ve stěnách sloužila. Je pravděpodobné, že sochy zde opravdu stávaly, v této místnosti měla své místo i socha Athény Parthenos, která je v současnosti uložena v berlínském Pergamonském muzeu.¹⁰⁰ Jen stěží lze určit, jaká byla maximální kapacita

---

⁹⁵ Viz níže, kapitola Řím – Knihovny.

⁹⁶ CEJPEK, Jiří. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. Praha : Karolinum, 2002, s. 26 - 29.

⁹⁷ EKSCHMITT, Werner. *Paměť národů : Hieroglyfy, písmo a písemné nálezy na hliněných tabulkách, papyrech a pergamenech*. Praha : Orbis, 1974, s. 198.

⁹⁸ Viz příloha č. 8.

⁹⁹ EKSCHMITT, Werner. *Paměť národů : Hieroglyfy, písmo a písemné nálezy na hliněných tabulkách, papyrech a pergamenech*. Praha : Orbis, 1974, s. 200.

¹⁰⁰ Viz příloha č. 9.

knihovny, jelikož informace jsou velmi nepřesné a neúplné. Nemáme ani přesné informace o stavění fondu a hlavně neexistuje přesný plán budovy, vychází se pouze z předpokladů.

Jediným známým knihovníkem této instituce je Kratét z Mallu, jenž literárně působil v oblasti komentářů o Homérovi a sestavil katalog fondu inspirovaný katalogem Kallimacha z Kyrény, což dokazuje snahu kopírovat Alexandrijskou knihovnu.¹⁰¹

Po vymření rodu Attalovců, za kterých knihovna vzkvétala, se území Pergamonu dostalo do rukou Říma. Díky vztahu Marca Antonia a Kleopatry bylo na 200 000 svitků z Pergamské knihovny vtěleno do knihovny Alexandrijské.¹⁰²

---

¹⁰¹ EKSCHMITT, Werner. *Paměť národů : Hieroglyfy, písmo a písemné nálezy na hliněných tabulkách, papyrech a pergamenech*. Praha : Orbis, 1974, s. 198.

¹⁰² Viz výše, kapitola Alexandrijská knihovna.

6. Řím

6.1 Písmo

Římskému písmu dalo vzniknout přijetí písma etruského, které vzešlo ze západní varianty řeckého písma.¹⁰³ Abeceda Etrusků v sobě zahrnuje 19 znaků. Z této abecedy se postupně začala vyvíjet latinka tak, jakou ji známe dnes. Počet znaků abecedy se v průběhu dějin měnil. Nejstarší forma obsahovala 21 znaků, na přelomu našeho letopočtu se počet rozšířil o 2 znaky a v 18. století se počet ustálil na 25. Nejstarším textem psaným latinkou je nápis na zlaté sponě z Praeneste pocházející z roku 600 př. n. l.¹⁰⁴ Později se vyvinulo několik typů písma jako např. rustika, kapitála, unciála či kurzívní písmo.

Kapitála zaznamenala největší rozmach na přelomu našeho letopočtu. Kapitála se dělí na kvadrátní a rustickou. Kvadrátní písmo je čtvercové, zatímco písmo rustické je užší a protáhlejší směrem do výšky a zdobnější. Kapitálou je zaznamenán i nejznámější nápis z druhého století nalezený na území dnešního Slovenska, konkrétně Trenčín.¹⁰⁵ Překlad nápisu zní: „*Na (počest) vítězství augustů od 855 vojáků II. legie z vojska, které tábořilo v Laugaricionu. (Nápis) dal pořádit Marcus Valerius Maximianus, legát legie II. Pomocné.*“¹⁰⁶

6.2 Knihovny

Řecké knihovny dávaly často vzniknout těm římským, byly dováženy jako válečná kořist. Tato skutečnost se dá považovat za doklad kulturní závislosti Říma na Řecku. Římské knihovny se zpravidla členily na dvě základní oddělení, na řecké

---

¹⁰³ Viz výše, kapitola Řecko – písmo.

¹⁰⁴ KNEIDL, Pravoslav. *Z historie evropské knihy : po stopách knih, knihtisku a knihoven*. Praha : Svoboda, 1989, s. 27.

¹⁰⁵ Viz příloha č. 10.

¹⁰⁶ BARTOŇKOVÁ, Dagmar; RADOVÁ, Irena. *Antické písemné prameny k dějinám střední Evropy*. Praha : KLP, 2010, s. 68.

a na latinské, a dále už pak dle oborů (matematika, historie, lékařství). Existovaly rovněž dva základní typy institucí, soukromé knihovny a poprvé v historii také veřejné.

Soukromé knihovny vyrůstaly v domech významných osobností, jako byl např. Marcus Terentius Varro a Marcus Tullius Cicero, autor výroku: „*Dům, v němž není kniha, podobá se tělu bez duše.*“¹⁰⁷ Nejdůležitějším nálezem, byla knihovna zvaná Villa dei Papiri pohřbena pod nánosem sopečného prachu po výbuchu Vesuvu a znovuobjevena roku 1738 knihovníkem markýzem don Marcellem Benutim v Herkulaneu. Odkrytá knihovna patřila římskému občanovi Corneliu Pisonu Cesanimu. Knihovna obsahovala 2000 svitků.¹⁰⁸ Knihy byly umístěny v regálech stojících podél stěn a řazeny byly horizontálně i vertikálně. Výška regálů byla úměrná velikosti postavě běžného člověka, a to z důvodu pohodlnosti při studiu. Svitky byly v ochranných kožených nebo cedrových pouzdech.¹⁰⁹ Díky tomuto nálezu bylo možno vytvořit si konkrétní představu o tom, jak vypadaly římské knihovny.

Gaius Julius Caesar byl prvním v dějinách knihovnictví, kdo usiloval o založení první veřejné knihovny. Vedení knihovny se měl ujmout Marcus Terentius Varro. Tuto myšlenku se podařilo realizovat v roce 39 př. n. l. až Vergiliovu příteli Asiniu Pollionovi, v Atriu Libertatos na Aventinu, na jednom ze sedmi římských pahorků. Při slavnostním uvedení do provozu ji Římané oslavovali slovy: „*poprvé bylo zpřístupněno veřejnosti dílo lidské mysli.*“¹¹⁰ Podle jejího vzoru se budovaly další veřejné knihovny. Byly už ovšem zakládány římskými panovníky jako např. Octavianem Augustem, jenž založil knihovnu na Kapitolu. Novinkou v oblasti veřejných knihoven bylo, vyjma klasického prezenčního studia, v malé míře i absenční půjčování.

Charakteristickým typem knihoven v Římě byly knihovny při chrámech a především pak při lázních. Nejvýznamnější chrámové knihovně dal vzniknout císař Traianus při Ulpiově bazilice. Knihovna měla dva sály – latinský a řecký, a obsahovala vzácné rukopisy a státní dokumenty jako např. císařské výnosy či usnesení senátu.

---

¹⁰⁷ CEJPEK, Jiří. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. Praha : Karolinum, 2002, s. 35.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 36; Někdy je uváděn i menší počet 1700 svitků, viz MÜLLER, Karel. *O knize antické*. Praha : Václav Petr, 1943, s. 21.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 36.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 33.

Nejvýznačnější knihovnou při lázních pak byla knihovna Caracallových lázní. Obvykle byly prostory pro čtení obráceny směrem na východ a to proto, že Římané četli především v ranních hodinách, čtení se stalo každodenní tradicí.¹¹¹

Vedoucí posty byly svěřovány významným vědcům a literátům. O chod knihovny a o ostatní vedlejší práce se pak zpravidla starali otroci.

Římské knihovny bývaly rozsáhlé a nákladné budovy s mnoha sochami nejruznějších učenců, filozofů, vědců či císařů. Veškeré knihovny zanikly v době stěhování národů a některé starověké památky se nám zachovaly jen díky pozdějším opisům ve středověkých kláštorech. Podle Jana Buriana se na počátku 4. století na území Říma nacházelo 254 pekáren, 144 veřejných toalet, 45 nevěstinců, 28 knihoven, 11 lázní a 3 divadla.¹¹² Se zánikem Římské říše končí i éra antické knižní kultury.

---

¹¹¹ CEJPEK, Jiří. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. Praha : Karolinum, 2002, s. 34-36.

¹¹² BURIAN, Jan. *Řím : světla a stíny antického velkoměsta*. Praha : Svoboda, 1970, s. 228.

Údaj o počtu 28 knihoven je potvrzen i v: MÜLLER, Karel. *O knize antické*. Praha : Václav Petr, 1943, s. 21 a EKSCHMITT, Werner. *Paměť národů : Hieroglyfy, písmo a písemné nálezy na hliněných tabulkách, papýrech a pergamenech*. Praha : Orbis, 1974, s. 216.

7. Metodická část

7.1 Analýza školních vzdělávacích programů

Pro analýzu školních vzdělávacích programů¹¹³ jsem zvolila dvě doubravecké základní školy, a to 14. a 22. ZŠ. K rozhodnutí pro právě tyto dvě školy mě vedl fakt, že jsem sama 14. ZŠ navštěvovala a to, že pocházím právě z Plzně Doubravky.

7.1.1 14. ZŠ

Školní vzdělávací program 14. ZŠ¹¹⁴ pro 6. ročník z předmětu Dějepis v sobě zahrnuje několik hlavních témat. Pro bakalářskou práci jsou nejzásadnější následující okruhy: Historické prameny, Nejstarší starověké civilizace a jejich kulturní odkaz a Antické Řecko a Řím. Z očekávaných výstupů předmětu vyplývá, že tematika archivů, muzeí, knihoven a galerií je zařazena do výuky, ovšem předpokládaný výstup (vysvětlí hlavní úkoly a poslání) je zaměřen na současné typy těchto institucí. V učivu na téma Nejstarší starověké civilizace a jejich kulturní odkaz je ve výstupech zmíněno zdůvodnění vlivu písma a používání číslic na rozvoj společnosti, což dokládá probíranou látku v oblasti vzniku písma. V kapitole Antické Řecko a Řím není zmíněno plánovitě zařazení tematiky starověkých knihoven a písma do výuky.

V rámci ŠVP předmětu Český jazyk – literatura okruh literárních památek starověkého světa probírán je. Je zahrnuta do programu literatury pro 8. ročník a obsahuje v sobě okruhy Bible, Homér, Ezop a antická dramata a divadlo.

Do jaké míry jste na základní škole probírali učivo na téma vzniku písma včetně literárních památek a dějin starověkých knihoven? Byla do výuky českého jazyka zařazena tematika vzniku a vývoje písma spolu s literárními díly? Eliška (9. roč.):

---

¹¹³ Dále jen ŠVP.

¹¹⁴ Plná verze: *Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. [cit. 2012-04-17]. Dostupné z [www: <http://www.14zsplzen.cz/Files/zs14/skola/Skolajazykumspportuatvorivostiotevrena.pdf>](http://www.14zsplzen.cz/Files/zs14/skola/Skolajazykumspportuatvorivostiotevrena.pdf).

Viz příloha č. 11.

„Téma vzniku písma včetně literárních památek a dějin starověkých knihoven, na které jste se mě ptala, jsme ve škole vůbec neprobírali. Tedy pokud do toho nepočítáme Oko za oko, zub za zub v Chamurapiho zákoníku, který vznikl v Mezopotámii. A možná ještě Alexandrijskou knihovnu, když se jí rozhodl César vypálit. (vůbec nechápu proč). No a v češtině. V češtině? To vůbec. Možná se jednou učitelka zmínila o pohádce Tisíce a jedné noci, ale tím to končilo“¹¹⁵

7.1.2 22. ZŠ

Školní vzdělávací program 22. ZŠ¹¹⁶ pro 6. ročník základní školy se tematicky příliš neliší od vzdělávacího programu výše popisované základní školy.

Pro účely práce je rozhodující následující konkretizující učivo: Význam zkoumání dějin, získávání informací o dějinách; historické prameny, Nejstarší starověké civilizace a jejich kulturní odkaz a Antické Řecko a Řím. Z očekávaných a konkretizujících výstupů prvního tematického okruhu vyplývá, že opět není probíráno v historickém kontextu, že jde znovu o znalost současných institucí, jak už bod Vyhledává informace (navštíví knihovnu, muzeum apod.) napovídá. V posledních dvou zmíněných tematických okruzích ve výstupech se objevují body: Uvede nejvýznamnější typy památek, které se staly součástí světového kulturního dědictví a Uvede příklady řecké vzdělanosti, vědy a umění. To poukazuje jako v předchozím případě na to, ač antická kultura a vzdělanost probírána je, není ve vzdělávacím programu účelově zahrnuta.

V ŠVP v předmětu Český jazyk není starověká literatura jako taková zahrnuta. Program obsahuje pouze nastínění tématu v kontextu literární výchovy jako např. žánry lyrické, epické, dramatické v proměnách času (9. ročník).

Do jaké míry jste na základní škole probírali učivo na téma vzniku písma včetně literárních památek a dějin starověkých knihoven? Byla do výuky českého jazyka

---

¹¹⁵ Rozhovor vedený autorkou, dne 22.4. 2012.

¹¹⁶ Plná verze: *Školní vzdělávací program platný od 1.9. 2010* [online]. [cit. 2012-04-17]. Dostupné z [www: <http://www.22zsplzen.cz/wp-content/files/svp/svp-22zs-v3.pdf>](http://www.22zsplzen.cz/wp-content/files/svp/svp-22zs-v3.pdf).

Viz příloha č. 12.

zařazena tematika vzniku a vývoje písma spolu s literárními díly? Hanka (9. roč.): „Učivo jsme probírali do takové té základní míry. To, co bychom o vzniku měli vědět, víme. Akorát starověké knihovny jsme na škole neprobírali vůbec. Vznik písma jsme probírali naposledy v 6. ročníku, a to takovým způsobem, že jsme v literatuře probírali tak zlehka příchod Cyrila a Metoděje, kteří k nám písmo vlastně přinesli. Poté si vzpomínám také na geniální žáky Cyrila, kteří písmo zdokonalili a přejmenovali na Cyrilici.“¹¹⁷

V obou případech ŠVP tematika dějin starověké knižní kultury jako taková není vyučována, dokládají to i odpovědi studentek obou základních škol.

7.1.3 Spolupráce škol a knihovny

Z důvodu absence tematiky vzniku písma a nejstarších knihoven se rozhodla Obvodní knihovna Doubravka zařadit do své nabídky přednášku určenou pro 6. ročníky základních škol na téma Historie písma a knihovnictví. Knihovna spolupracuje především s doubraveckými základními školami, ovšem ne výlučně.

Hlavní náplní přednášky je seznámit žáky s počátky knižní kultury. Prvním bodem jsou psací materiály jednotlivých světových oblastí. Dalším bodem je historie knihoven od těch nejstarších až po ty současné. Přednášející, z řad knihovnic, zmiňuje nejen základní informace, ale i mnoho zajímavostí a zkušeností z oboru.

Nejdůležitějším pozitivem je, že přednáška zábavnou formou prezentuje učivo, pro které není v běžné výuce dostatek času, a že si žáci látku lépe osvojí, a to i díky změně ze školního prostředí na prostředí knihovny.

V závěru mohou žáci využít volného prostoru pro své dotazy a seznámit se s prostředím a organizací Obvodní knihovny Doubravka. Pro zájemce je připravena i možnost vlastnoručně si vyzkoušet umění čínské kaligrafie.¹¹⁸

---

¹¹⁷ Rozhovor vedený autorkou, dne 22.4. 2012.

¹¹⁸ Viz příloha č. 13.

Pro přednášku nazvanou Starověké a středověké knihovny se rozhodly i knihovny v Nové Roli a Sedlčanech. Tato akce je pořádána shodně u obou knihoven pro žáky 8. tříd základních škol. Knihovna v Nové Roli navíc jako doprovodný materiál používá prezentaci o 36 snímcích.

7.2 Metodické návrhy a zlepšení

Z důvodu nezařazení tematiky dějin starověké knižní kultury do ŠVP, bych doporučovala zařazení minimálně jedné hodiny pro 6. ročníky základních škol do výuky. V případě, že by rád učitel oživil probíranou látku, byla by vhodná i pokračující spolupráce s knihovnami. S ohledem na věkové určení výše zmiňovaných přednášek, bych navrhovala snížit věkové určení ze 14 let (8. ročník), v případě knihoven v Nové Roli a Sedlčanech, na 12 let (6. ročník), jako tomu je v přednáškách Obvodní knihovny Doubravka. Snížení věkového určení je vhodné vzhledem ke koncepci dějepisu šestých ročníků (období starověku), tudíž není důvod k zařazení dějin starověké knižní kultury do ročníků vyšších, kdy výuka pokračuje dalším historickým vývojem. Tematiku bych nedělila do několika hodin podle právě probíraných oblastí, ale koncipovala bych ji do jednoho celku. Je to z toho důvodu, že děti takto nízkého věku si hůře propojují souvislosti, tudíž by téma mělo být prezentováno jako celek.

7.2.1 Návrh pracovního listu

Pracovní list¹¹⁹ je koncipován do tří základních sekcí. Do první jsou zahrnuty otázky s doplňovacími a přiřazovacími odpověďmi. Druhá část je věnována otevřeným otázkám, na které se žák může rozepsat. V závěrečné části je použito rovněž doplňovacích otázek, které jsou již ovšem obohaceny o vizuální prvky.

---

¹¹⁹ Viz příloha č. 15.

U otázek číslo jedna a dva je předpoklad úspěšných odpovědí vyšší nežli u otázek ostatních. Může to být především díky propojenosti s českým jazykem, v němž je tato látka alespoň okrajově zmiňována. Obtížnější stupeň náročnosti má otázka číslo tři. Pokud žák nevěnuje zvýšenou pozornost při přednášce těmto informacím, nebude schopen, vyjma metody tipování, určit správné odpovědi. U ostatních otázek je velký předpoklad, že žáci odpovědi znají i bez jakékoli přednášky, jelikož tyto otázky jsou všeobecně známými.

8. Závěr

Cílem byla snaha přiblížit tematiku dějin knižní kultury, která v sobě zahrnuje vznik a vývoj jak písma, tak knihoven. V práci byly podrobně rozpracovány jednotlivé kulturní oblasti. Zvláštní pozornost pak byla věnována fenoménům, které jsou pro danou oblast typické.

První kapitola se zaměřuje na tematiku Egypta. Obsahuje jednotlivé typy egyptských písem včetně jejich rozluštění pomocí Rosettské desky. Dále se kapitola zabývá písmařským uměním i papyrovými svitky, jejich výrobou a použitím. Posledním bodem jsou knihovny, kde je kladen důraz na knihovnu Alexandrijskou, která byla založena roku 295 př. n. l. jedním z vojevůdců Alexandra Makedonského, Ptolemaiem I. Sóterem. Jejím cílem bylo shromáždit veškeré literární, řecké a latinské, památky doby. Působilo zde mnoho významných učenců své doby, jako byl Démétrios z Faléra, Zénodotos z Efesu či nejznámější představitel Kallimachos z Kyrény, jenž vytvořil zakládající dílo světové bibliografie, katalog zvaný PINAKES.

Druhá kapitola obsahuje knižní kulturu Číny. Zajímá se o nejstarší písmo světa, jehož vznik je datován do poloviny 3. tisíciletí př. n. l. Kapitola klade důraz na tematiku vzniku papíru a jeho cestu do Evropy díky bitvě u Samarkandu v roce 751. Papír mohli poprvé využít Číňané roku 105 zásluhou tamějšího ministra zemědělství Tsai-Luna. Jednalo se o revoluční a velmi výhodný materiál především po finanční a také po stránce životnosti.

Dalším okruhem je Mezopotámie, která je členěna na oblasti, písmo, psací materiály a také knihovny. Tou nejdůležitější knihovnou byla knihovna krále Aššurbanipala. Jednalo se o nejstarší dochovanou soukromou knihovnu vůbec. Skládala se ze dvou částí, a to ze soukromé sbírky a státního archivu. Král Aššurbanipal se také proslavil svým historicky prvním vědeckým přístupem k textu, takzvanou verifikací. Díla byla často přepisována a ověřována, kde figurovala nejistota, byla připsána příslušná poznámka.

V neposlední řadě je významná i knižní kultura antického světa. Pro Řecko je nejvýznamnějším tématem Pergamská knihovna, druhá největší helénistická knihovna. Tato instituce spolu s městem Pergam měla za úkol převzít na sebe funkci centra

starověkého světa. Tato snaha vzešla ze soupeření s Alexandrií. Část pergamských sbírek byla vzhledem ke vztahu Marca Antonia a Kleopatry vtělena do sbírek své nepřátelské knihovny. Vedle Pergamské knihovny vzkvétaly i sbírky soukromých osob jako byl Polikrates, Peisistrates či Eurípidés. Snaha zpřístupňovat sbírky svým žákům se projevila v případech Aristotela i jeho učitele Platóna. Kapitola týkající se Říma pak v sobě zahrnuje jak písmo, tak především vývoj prvních veřejných knihoven. Tato odvážná, Caesarova, myšlenka se podařila zrealizovat roku 39 př. n. l. Vergiliovu příteli Asiniu Pollionovi. Vedle veřejných knihoven i v nadcházejících staletích pokračoval vývoj těch soukromých i chrámových.

Do práce byla zahrnuta i metodická část, jež v sobě zahrnuje analýzu školních vzdělávacích programů na dvou vybraných plzeňských školách s příkladem spolupráce škol a knihovny. V závěru jsou uvedeny návrhy na zlepšení včetně ukázky možného pracovního listu.

Z metodické části vyplynuly následující odpovědi na hypotézy položené v úvodu práce. Jak se předpokládalo, odpověď na první položenou otázku, zda je tematika Dějiny starověké knižní kultury zahrnuta do učiva druhého stupně základních škol a popřípadě v jaké míře, zněla negativně. Z analýzy školních vzdělávacích programů vzešla jednoznačná odpověď, která potvrdila mou domněnku. Druhá zmíněná otázka, je-li učivo o vzniku písma a počátcích literatury zahrnuto do předmětu Český jazyk, očekávala pozitivní odpověď. A to takovou, že v českém jazyce je tato látka do hloubky probírána v rámci literatury. Avšak analýza ŠVP přinesla opačný výsledek. Přestože tematika je součástí tohoto programu, je probírána nedostatečně a pouze okrajově v pouhém nástinu.

Práce by se i v budoucnosti mohla rozšiřovat, a to především díky neustále probíhajícím objevům na poli podhalování starověké historie. Práce podává ucelený přehled kulturního (knižního) vývoje počátků starověkých civilizací, jak bylo v úvodu stanoveno.

9. Summary

This work is following the history of ancient literary culture of Egypt, China, Mesopotamia and the whole ancient world. There is a methodical section as a part of this work, which contains the analysis of school education programs, chosen from Pilsen elementary schools.

Along with the human development a need for written communication was created. This need culminated in the ancient times in different regions. Each of ancient nations had its own font type, typical writing material and history of libraries. Hieroglyphic, hieratic and demotic fonts along with the scrolls were typical for Egyptians. The Alexandrian library rebuilt in 2002 according to the ancient pattern is also typical for them. Cuneiform writing was typical for Mesopotamian area. It was decoded by Georg Friedrich Grotefend and Henry Creswicke Rawlinson. The first documented library is the library of king Assurbanipal found in the Lions room. China has invented paper, which is widely used up to present days, and also calligraphy. Especially non traditional font still used in this country led to calligraphy invention. Last but not least, the book culture of the antique world is also very important. Greece became famous in this area thanks to Pergamon Library, the second largest library of antiquity. Greek people built it because they wanted to transfer the center of ancient culture from Alexandria to Pergamun. Roman libraries are then developed in the spirit of the first public libraries.

10. Použitá literatura

Literatura

- 1) BARTOŇKOVÁ, Dagmar; RADOVÁ, Irena. *Antické písemné prameny k dějinám střední Evropy*. Praha : KLP, 2010. 158 s. ISBN 978-80-86791-65-4.
- 2) BURIAN, Jan. *Řím : světla a stíny antického velkoměsta*. Praha : Svoboda, 1970. 285 s.
- 3) CEJPEK, Jiří. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. 2. dopl. vyd. Praha : Karolinum, 2002. 247 s. ISBN 80-246-0323-3.
- 4) DODSON, Aidan. *Staroegyptské hieroglyfy*. Praha : Mladá fronta, 2008. 144 s. ISBN 978-80-204-1821-0.
- 5) EKSCHMITT, Werner. *Paměť národů : Hieroglyfy, písmo a písemné nálezy na hliněných tabulkách, papyrech a pergamenech*. Praha : Orbis, 1974. 252 s. ISBN 978-80-7294-336-4.
- 6) GEORGES, Jean. *Písmo paměť lidstva : Slovarť*, 1994. 224 s. ISBN 80-7145-115-0.
- 7) KÉKI, Béla. *5000 let písma*. Praha : Mladá fronta, 1984. 148 s. Malé encyklopedie. Sv. 17.
- 8) KNEIDL, Pravoslav. *Z historie evropské knihy : po stopách knih, knihtisku a knihoven*. Praha : Svoboda, 1989. 143 s. ISBN 80-205-0093-6.
- 9) LIPIN, Lev Alexandrovič; BELOV, A. *Hliněné knihy*. Praha : Mladá fronta, 1956. 272 s.
- 10) MANGUEL, Alberto. *Dějiny čtení*. Brno : Host, 2007. 480 s. Teoretická knihovna. Sv. 18. ISBN 978-80-7294-231-2.
- 11) MANGUEL, Alberto. *Knihovna v noci*. Brno : Host, 2009. 302 s. ISBN 978-80-7294-336-4.
- 12) MAREČKOVÁ, Marie. *Přehled vývoje písma*. Brno : Masarykova univerzita, 2005. 88 s. ISBN 80-210-3807-1.

- 13) MÜLLER, Karel. *O knize antické*. Praha : Václav Petr, 1943. 30 s. Svazky úvah a studií. Sv. 82.
- 14) PARSONS, Peter. *Dějiny ukryté v písku : antické papyry z římského Egypta*. Praha : BB/art, 2008. 332 s. ISBN 978-80-7381-335-2.
- 15) PAVLÁT, Leo. *Tajemství knihy*. 2. přeprac. a dopl. vyd. Praha : Albatros, 1988. 269 s.
- 16) POLLARD, Justin; REID, Howard. *Vzestup a pád Alexandrie*. Praha : Deus, 2008. 233 s. ISBN 978-80-87087-44-2.
- 17) RAMBOUSEK, Jan. *Písmo a jeho užití*. Praha : Orbis, 1953. 156 s.
- 18) VACHALA, Břetislav. *Starí Egypťané*. Praha : Libri, 2001. 239 s. ISBN 80-7277-060-8.
- 19) WALKER, C. B. F. *Klínopis : čtení v minulosti*. Praha : Volvox Globator, 2007. 78 s. Litera. Sv. 3. ISBN 978-80-7207-627-7.
- 20) WILSONOVÁ, Penelope. *Hieroglyfy : Průvodce pro každého*. Praha : Dokořán, 2010. 187 s. ISBN 978-80-7363-163-5.
- 21) ZÁDRAPA, Lukáš; PEJČOCHOVÁ, Michaela. *Čínské písmo*. Praha : Academia, 2009. 297 s. ISBN 978-80-200-1755-0.
- 22) ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Na počátku byl Sumer*. 2. přep. vyd. Praha : Panorama, 1983. 260 s. Stopy, fakta, svědectví.

Články periodikách

- 1) ELIÁŠOVÁ, Dominika. Topili si Arabové svitky ze slavné knihovny?. *History revue*, 2010, č. 7, s. 7. ISSN 1803-0440.
- 2) KOLÁČEK, Luboš Y. Alexandrijská knihovna: Antickou paměť lidstva spolykaly plameny. *History revue*, 2009, č. 2, s. 73 - 75. ISSN 1803-0440.
- 3) Alexandrijská knihovna hořela třikrát!. *Epocha speciál*, jaro 2010, č. 1, s. 96 – 97. ISSN 1214-9519.

Elektronické zdroje

- 1) BROŽEK, Aleš. Alexandrijská knihovna. *Knihovnická revue* [online]. 2002, č. 2, [cit. 2012-02-07]. s. 122 – 124. Dostupné z www: <<http://knihovna.nkp.cz/Nkkr0202/0202122.html>>.
- 2) *Bibliotheca Alexandrina* [online]. [cit. 2012-02-09]. Dostupné z www: <<http://www.bibalex.org>>.
- 3) *Školní vzdělávací program platný od 1.9. 2010* [online]. [cit. 2012-04-17]. Dostupné z www: <<http://www.22zsplzen.cz/wp-content/files/svp/svp-22zs-v3.pdf>>.
- 4) *Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. [cit. 2012-04-17]. Dostupné z www: <<http://www.14zsplzen.cz/Files/zs14/skola/Skolajazykumsportuatvorivostiotevrena.pdf>>.
- 5) *Kronika lidstva* [CD-Rom]. Praha : Anopress, 1999, [cit. 2012-04-12].

11. Přílohy

Seznam příloh

Příloha č. 1: Ukázka hieroglyfického a hieratického písma s možností porovnání několika písmen b, g, h a n.	II
Příloha č. 2: Rosettská deska, s detailní ukázkou jednotlivých typů písma.	III
Příloha č. 3: Komplex budovy nové Alexandrijské knihovny.	IV
Příloha č. 4: Interiér Alexandrijské knihovny včetně počítačové studovny, hlavní haly a dětského oddělení.	V
Příloha č. 5: Detailní pohled na zeď budovy Alexandrijské knihovny s 65 různými druhy písma.	VI
Příloha č. 6: Ukázka klínového písma.	VII
Příloha č. 7: Zkouška překladu klínového písma.	VIII
Příloha č. 8: Ukázka fénického a řeckého písma s možností porovnání písmen b, d, h, m a n. .	IX
Příloha č. 9: Plán akropole v Pergamu s průřezem a půdorysem Pergamské knihovny.	X
Příloha č. 10: Socha Athény Parthenos.	XI
Příloha č. 11: Římský nápis z 2. století, Trenčín.	XII
Příloha č. 12: Výřez ze školního vzdělávacího programu 14. ZŠ – dějepis.	XIII
Příloha č. 13: Výřez ze školního vzdělávacího programu 22. ZŠ – dějepis.	XIV
Příloha č. 14: Obvodní knihovna Doubravka – kaligrafie.	XV
Příloha č. 15: Pracovní list.	XVI

Příloha č. 1: Ukázka hieroglyfického a hieratického písma s možností porovnání několika písmen b, g, h a n.

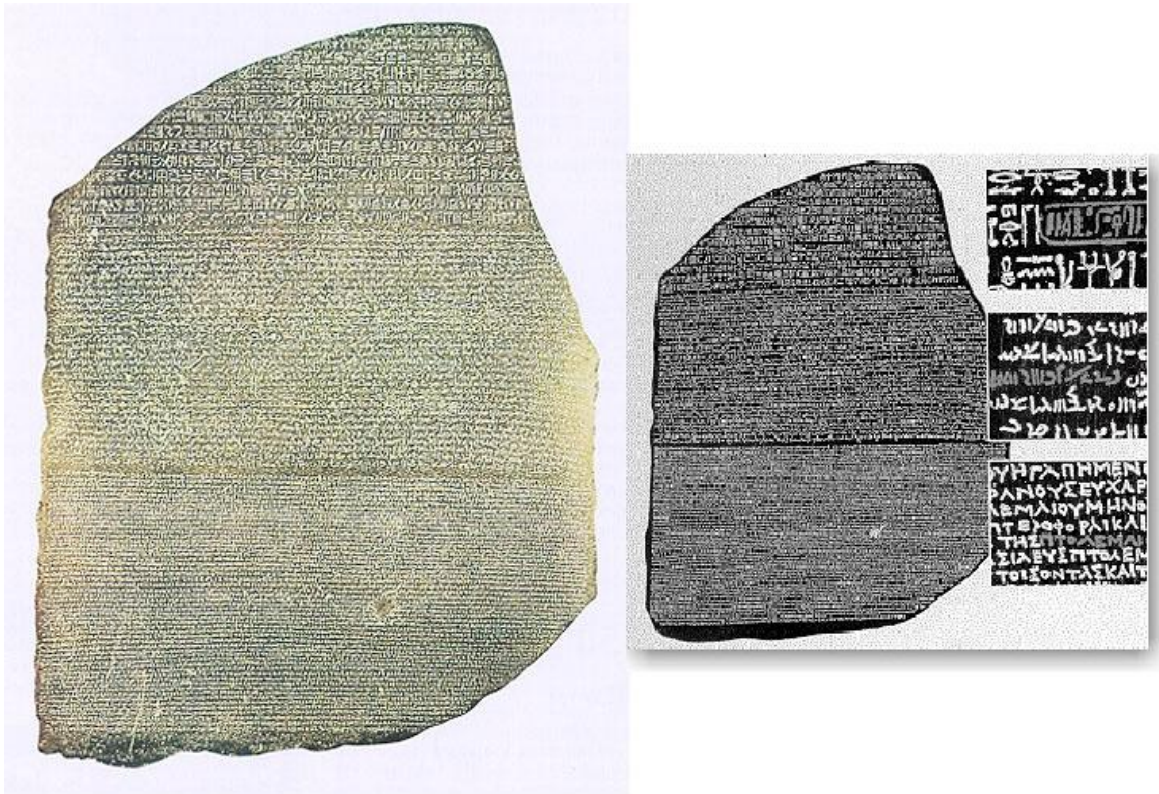
Hieroglyfy			
Hieroglyf	Hláška	Hieroglyf	Hláška
	i		n
	b		f
	h		r
	g		s

Hieratické písmo			
Hieratický znak	Hláška	Hieratický znak	Hláška
	b		m
	g		n
	d		v
	h		j

Zdroj: *Kronika lidstva* [CD-Rom]. Praha : Anopress, 1999, [cit. 2012-04-12].

Upraveno autorkou.

Příloha č. 2: Rosettská deska, s detailní ukázkou jednotlivých typů písma.

Zdroj: *Kronika lidstva* [CD-Rom]. Praha : Anopress, 1999, [cit. 2012-04-12].

Rosettská deska [online]. [cit. 2012-04-12]. Dostupné z www:
<http://lingvistika.mysteria.cz/egypt_soubory/rosetta3.jpg>.

Upraveno autorkou.

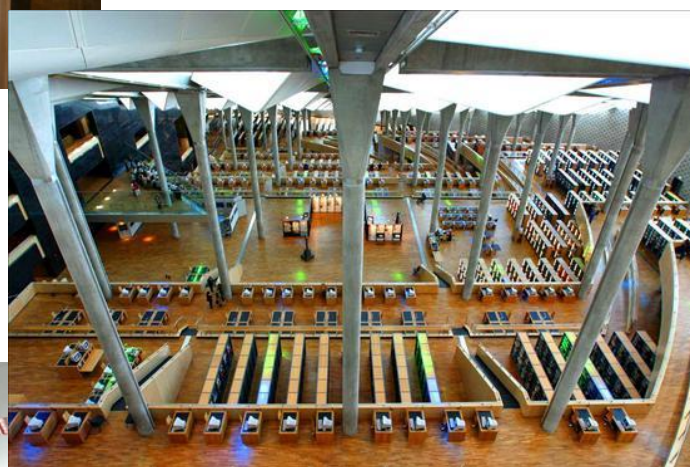
Příloha č. 3: Komplex budovy nové Alexandrijské knihovny.

Zdroj: *BA Complex* [online]. [cit. 2012-04-12]. Dostupné z [www: <http://www.bibalex.org/imagegallery/BA_Gallery_EN.aspx?ID=7&Name=BA%20Complex>](http://www.bibalex.org/imagegallery/BA_Gallery_EN.aspx?ID=7&Name=BA%20Complex).

Upraveno autorkou.

Příloha č. 4: Interiér Alexandrijské knihovny včetně počítačové studovny, hlavní haly a dětského oddělení.

Zdroj: *Reading rooms* [online]. [cit. 2012-04-12]. Dostupné z [www: <http://www.bibalex.org/imagegallery/BA_Gallery_EN.aspx?ID=17&Name=Reading %20Rooms>](http://www.bibalex.org/imagegallery/BA_Gallery_EN.aspx?ID=17&Name=Reading%20Rooms).

Příloha č. 5: Detailní pohled na zeď budovy Alexandrijské knihovny s 65 různými druhy písma.

Zdroj: *BA Complex* [online]. [cit. 2012-04-12]. Dostupné z [www: <http://www.bibalex.org/imagegallery/BA_Gallery_EN.aspx?ID=7&Name=BA%20Complex>](http://www.bibalex.org/imagegallery/BA_Gallery_EN.aspx?ID=7&Name=BA%20Complex).

Příloha č. 6: Ukázka klínového písma.

kú jíst	šaḥ prase	mušen pták	gi rákos	sag hlava	kiri ₆ zahrada

gin/gub jít/stát	anše osel	gu ₄ vůl	dug džbán	šu dlaň	gišimmar datlová palma

še ječmen	ud den	áb kráva	pú studna	a voda	ku ₆ ryba

Klínové písmo				
Původní obrázek	Otočení v pozdější fázi	Starobabylonský tvar	Asyrský tvar	Původní nebo odvozený význam
				pták
				ryba
				osel
				slunce, den

Zdroj: WALKER, C. B. F. *Klínopis : čtení v minulosti*. Praha : Volvox Globator, 2007, s. 11.

Kronika lidstva [CD-Rom]. Praha : Anopress, 1999, [cit. 2012-04-12].

Upraveno autorkou.

Příloha č. 7: Zkouška překladu klínového písma.

HINCKS

At that time the house of Anu and Iu, the great gods, my lords, which in former days Samsi-Iu, champion of Assur, son of Ismi-Dagan, champion of Assur, and so forth, built; for 641 years it went on decaying. Assur-dayan, king of Assyria, son of Ninip-pal-igr, king of Assyria, and so forth, threw down that house and did not rebuild it. For a period of 60 years its foundations were not laid.

OPPERT

Then the house of Anu and Ao, the great gods, my lords, formerly Shamshi-Ao, sovereign of Assyria, son of Ismi-dagan, sovereign of Assyria, built it; 641 years elapsed in the cycles of time, then Assur-dayan, king of Assyria, son of Ninip-pallu-kin, destroyed this same temple: he did not fear to deface the names (†); but its foundations were not attacked.

RAWLINSON

At this time the temple of Anu and Vul, the great Gods, my lords, which, in former times, Shansi-Vul, high-priest of Ashur, son of Ismi Dagan, high-priest of Ashur, had founded, having lasted for 641 years, it fell into ruin. Ashur-dapur-II, king of Assyria, son of Harzan-pala-kura, king of Assyria, took down this temple and did not rebuild it. For 60 years the foundations of it were not laid.

FOX-TALBOT

The temple of Anu and Yem, the great gods, my lords, which in former days Shemsi-Yem, supreme lord of Assyria, son of Ishmi-Dagon, supreme lord of Assyria likewise, 641 years ago had constructed, that temple had fallen to decay. And Ashur-dabalan, king of Assyria, son of Ninev-bal-ushat, king of Assyria likewise, destroyed that temple and rebuilt it not. During sixty years its foundations were not .....

Zdroj: ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Na počátku byl Sumer*. 2. přep. vyd. Praha : Panorama, 1983. 260 s. Stopy, fakta, svědectví.

Upraveno autorkou.

Příloha č. 8: Ukázka fénického a řeckého písma s možností porovnání písmen b, d, h, m a n.

Fénické písmo			
Fénický znak	Hláška	Fénický znak	Hláška
	b		m
	g		n
	d		v
	h		j

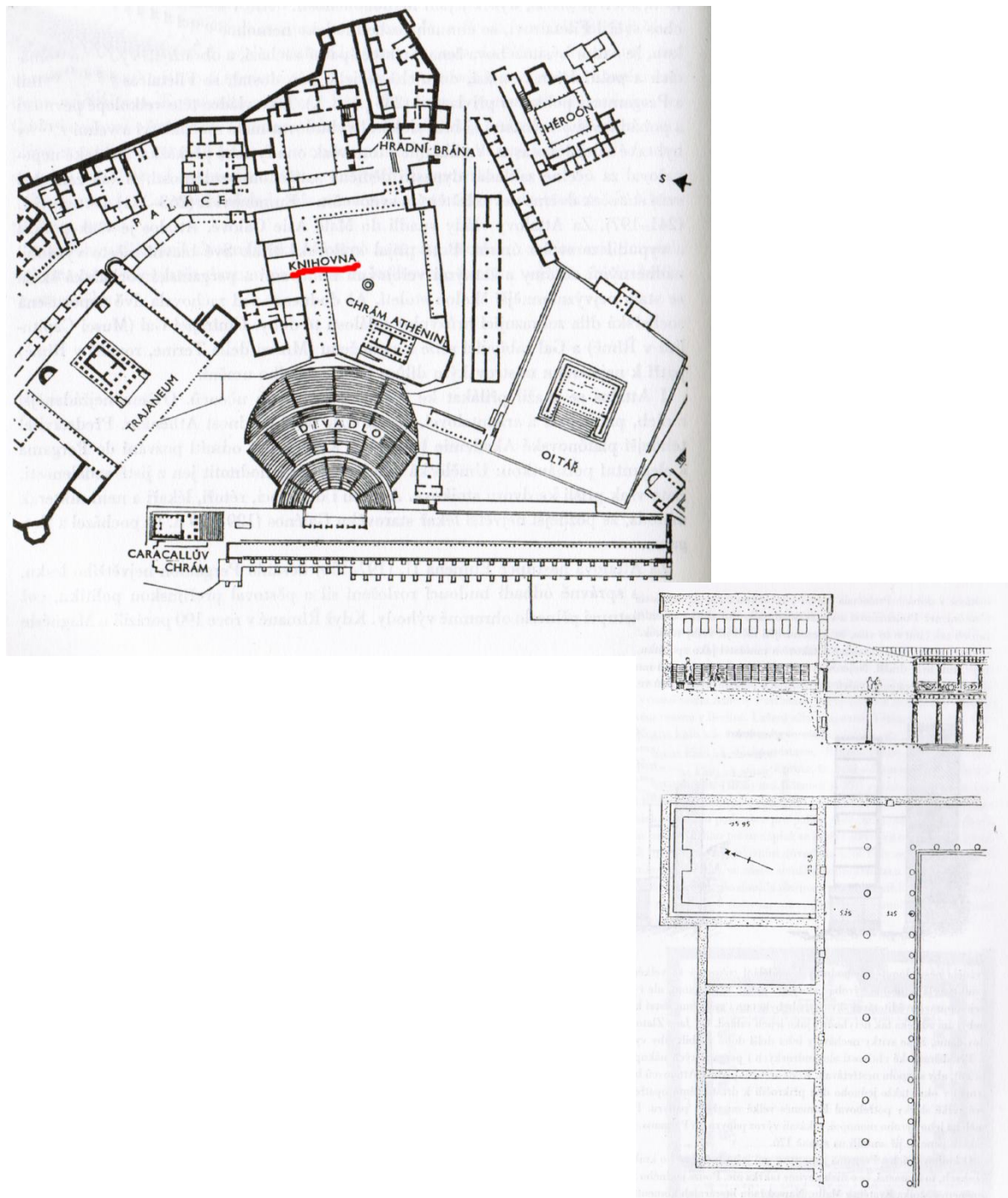
Řecké písmo			
Řecké písmeno	Hláška	Řecké písmeno	Hláška
	a		h
	b		i
	d		m
	e		n

Zdroj: *Kronika lidstva* [CD-Rom]. Praha : Anopress, 1999, [cit. 2012-04-12].

Upraveno autorkou.

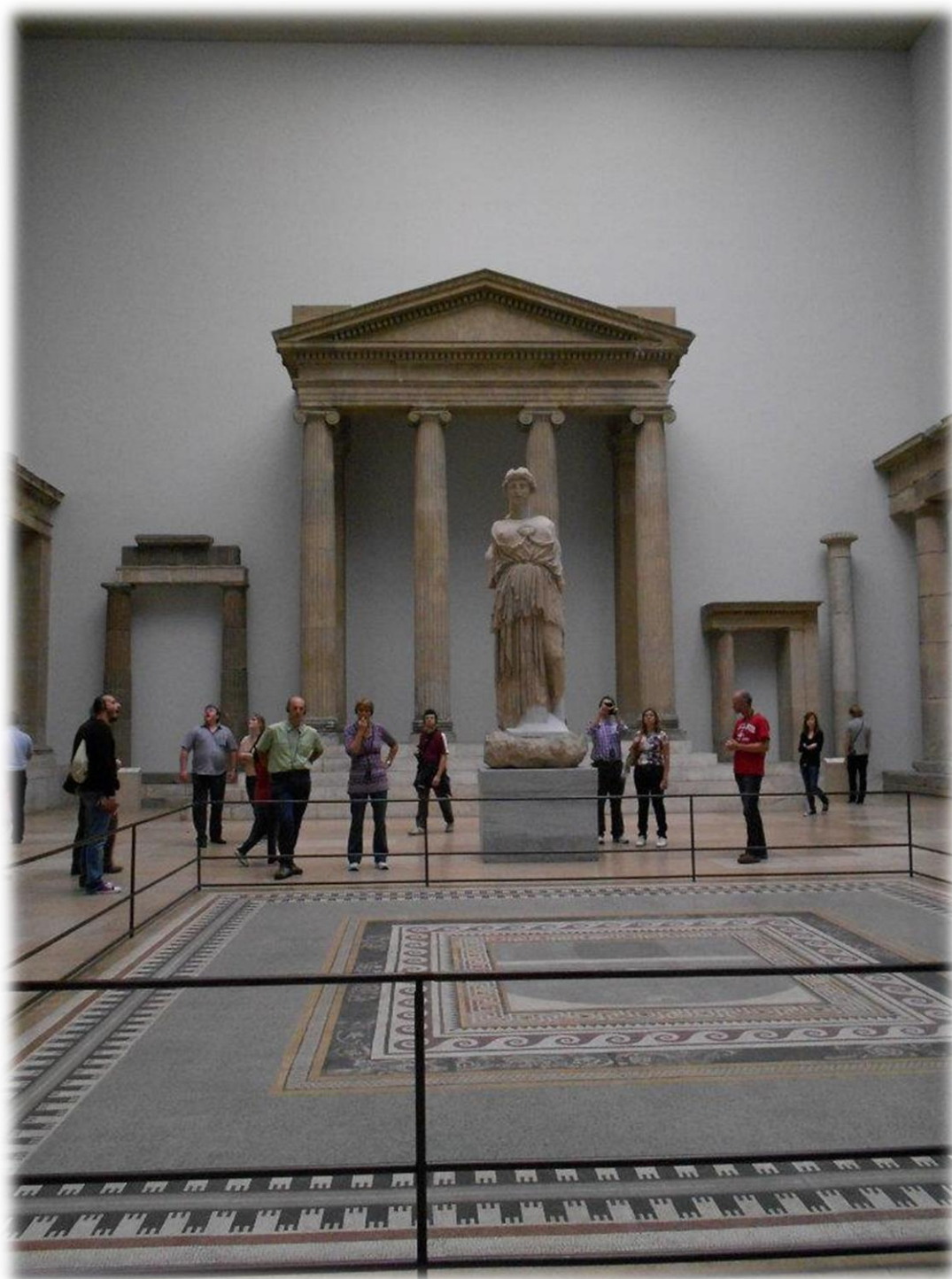
Příloha č. 9: Plán akropole v Pergamu s průřezem a půdorysem Pergamské knihovny.

Zdroj: EKSCHMITT, Werner. *Paměť národů : Hieroglyfy, písmo a písemné nálezy na hliněných tabulkách, papyrech a pergamenech*. Praha : Orbis, 1974, s. 196 – 197.

Upraveno autorkou.

Příloha č. 10: Socha Athény Parthenos

Pergamonské muzeum, Berlín, 16.9.2011

Příloha č. 11: Římský nápis z 2. století, Trenčín.

Zdroj: *Římsky nápis* [online]. [cit. 2012-04-12]. Dostupné z www: <<http://www.trencin.sk/12456>>.

Příloha č. 12: Výřez ze školního vzdělávacího programu 14. ZŠ – dějepis.

Vzdělávací obsah vyučovacího předmětu

Předmět: Dějepis

Ročník: 6.

Očekávané výstupy předmětu	Učivo	Průřezová témata
<p>Žák:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uvede konkrétní příklady důležitosti a potřeby dějepisných poznatků • objasní důležitost historického poznání pro život společnosti 	Význam zkoumání dějin	<p>VMEGS</p> <p><u>Evropa a svět nás zajímá</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • místa, události a artefakty v blízkém okolí mající vztah k Evropě a světu
<ul style="list-style-type: none"> • uvede příklady zdrojů informací o minulosti • popíše, čím se zabývá archeolog a archeologie • vymeze písemné a hmotné prameny • vysvětlí hlavní úkoly a poslání archivů, muzeí, knihoven, galerií • shrne, odkud pocházejí informace o historii 	Získávání informací o dějinách Historické prameny	<p>VMEGS</p> <p><u>Objevujeme Evropu a svět</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • naše vlast a Evropa
<ul style="list-style-type: none"> • objasní vliv přírodních poměrů na vznik prvních velkých zemědělských civilizací • uvede obecné znaky staroorientálních despotií • vyjmenuje nejvýznamnější památky • objasní přínos nejstarších civilizací pro rozvoj světové kultury • najde na mapě důležité řeky a místa vzniku starověkých států • zdůvodní vliv písma a používání číslic na rozvoj společnosti • vysvětlí vznik prvních zákonů 	Nejstarší starověké civilizace a jejich kulturní odkaz	<p>EV</p> <p><u>Základní podmínky života</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • voda • půda <p><u>Vztah člověka k prostředí</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • nerovnoměrnost života na Zemi
<ul style="list-style-type: none"> • popíše vliv přírodních poměrů na rozvoj řecké a římské společnosti • uvede příklady památek starověkého Řecka • vyhledá příklady památek starověké římské kultury • charakterizuje přínos řecké a helénistické kultury pro rozvoj evropské civilizace • objasní vliv římské kultury na evropskou civilizaci • vysvětlí vznik a význam křesťanství a souvislost s judaismem • porovná formy vlády a postavení společenských skupin v jednotlivých státech • vysvětlí podstatu antické demokracie • vyjmenuje významné osobnosti antiky a vysvětlí jejich význam • popíše s pomocí mapy územní rozsah starověkého Řecka a Říma 	Antické Řecko a Řím	<p>OSV</p> <p><u>Sociální rozvoj</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • mezilidské vztahy - lidská práva jako regulativ vztahů <p>VMEGS</p> <p><u>Jsme Evropané</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kořeny a zdroje evropské civilizace <p>VDO</p> <p><u>Občan, občanská společnost a stát</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • práva a povinnosti občana

Zdroj: Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. [cit. 2012-04-17].

Dostupné z [www](http://www.14zsplzen.cz/Files/zs14/skola/Skolajazykumsportuatvorivostiotevrena.pdf):

<<http://www.14zsplzen.cz/Files/zs14/skola/Skolajazykumsportuatvorivostiotevrena.pdf>>

Upraveno autorkou.

Příloha č. 13: Výřez ze školního vzdělávacího programu 22. ZŠ – dějepis.

DĚJEPIS – 6. ročník			
HLAVNÍ OKRUHY, OČEKÁVANÉ VÝSTUPY ŽÁKA	KONKRETIZOVANÉ VÝSTUPY ŽÁKA	KONKRETIZOVANÉ UČIVO	PRŮŘEZOVÁ TÉMATA, PŘESAHY, MPV
<p>Člověk v dějinách:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ uvede konkrétní příklady důležitosti a potřeby dějepisných poznatků ☐ uvede příklady zdrojů informací o minulosti; pojmenuje instituce, kde jsou tyto zdroje shromažďovány ☐ orientuje se na časové ose a v historické mapě, řadí hlavní historické epochy v chronologickém sledu 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ uvede jak, kdy a čím se člověk vylénil ze světa zvířat ▪ orientuje se v dějepisné mapě (vyhledává na mapě, čte z mapy) ▪ vyhledává informace (navštíví knihovnu, muzeum apod.) ▪ zaznamená správné údaje na časové přímce 	<p>význam zkoumání dějin, získávání informací o dějinách; historické prameny</p> <ul style="list-style-type: none"> ➢ historické prameny a instituce (muzea, archivy, knihovny, galerie) <p>historický čas a prostor</p> <ul style="list-style-type: none"> ➢ časové přímky a historické mapy 	<p>VDO</p> <p>občan, občanská společnost a stát</p> <ul style="list-style-type: none"> – objasní úlohu občana v demokratické společnosti, jeho práva a povinnosti <p>EVM</p> <p>vztah člověka k prostředí</p> <ul style="list-style-type: none"> – porovná vliv rozdílných podmínek prostředí na společenský vývoj <p>EGS</p> <p>jsme Evropané</p> <ul style="list-style-type: none"> – porovná počátky evropské civilizace se současným vývojem v Evropě
<p>Počátky lidské společnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ charakterizuje život pravěkých sběračů a lovců, jejich materiální a duchovní kulturu ☐ objasní význam zemědělství, dobytčářství a zpracování kovů pro lidskou společnost ☐ uvede příklady archeologických kultur na našem území 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ rozliší a seřadí vývojové typy pravěkého člověka ▪ popíše způsob lovu, zbraně a nástroje ▪ vysvětlí způsob života v rodové společnosti ▪ objasní vznik náboženství a umění ▪ ukáže na dějepisné mapě oblasti vzniku zemědělství ▪ objasní využívání kovů člověkem ▪ sestaví srovnávací tabulku o vývoji člověka a uvede některá archeologická naleziště u nás 	<p>člověk a lidská společnost v pravěku</p> <ul style="list-style-type: none"> ➢ vývojové typy člověka ➢ období přisvojovacího a výrobního hospodářství (počátky zemědělství a řemesel) <p>naše území v pravěku</p>	
<p>Nejstarší civilizace. Kořeny evropské kultury:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ rozpozná souvislost mezi přírodními podmínkami a vznikem prvních velkých zemědělských civilizací ☐ uvede nejvýznamnější typy památek, které se staly součástí světového kulturního dědictví ☐ demonstruje na konkrétních příkladech přínos antické kultury a uvede osobnosti antiky důležité pro evropskou civilizaci, zrod křesťanství a souvislost s judaismem ☐ porovná formy vlády a postavení společenských skupin v jednotlivých státech a vysvětlí podstatu antické demokracie 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ vysvětlí vznik starověkých států a zdůvodní jejich vznik v povodí velkých řek subtropického pásu ▪ objasní pojem městské státy ▪ popíše způsob života ve starověkých státech ▪ uvede příklady přínosu starověkých států dnešnímu světu ▪ pracuje s dějepisnými mapami a časovými přímkami ▪ srovnává vývoj starověkých států a střední Evropy ▪ vysvětlí pojmy: antika, báje, epos, demokracie ▪ uvede přírodní podmínky významné pro vznik řeckých městských států ▪ rozliší spartskou a atenskou výchovu ▪ objasní způsob vlády v městských státech ▪ převypráví řecký epos nebo báji ▪ zdůvodní příčiny kolonizace ▪ vvvodí příčiny a zhodnotí důsledky 	<p>nejstarší starověké civilizace a jejich kulturní odkaz</p> <ul style="list-style-type: none"> ➢ Mezopotámie, Egypt, Indie a Čína – hospodářský, sociální a kulturní vývoj ➢ Židé a judaismus <p>antické Řecko a Řím</p> <ul style="list-style-type: none"> ➢ doba mykénská a homérská, městské státy, kultura a umění, řecko-perské války, peloponéské války, Makedonie ➢ antický Řím (období království, republiky, císařství, římská vzdělanost a věda – hospodářský, sociální a politický vývoj) 	

Zdroj: Školní vzdělávací program platný od 1.9. 2010 [online]. [cit. 2012-04-17]. Dostupné z www: < <http://www.22zsplzen.cz/wp-content/files/svp/svp-22zs-v3.pdf> >.

Upraveno autorkou.

Příloha č. 14: Obvodní knihovna Doubravka – kaligrafie.

Zdroj: Archivní fond Obvodní knihovny Doubravka.

Příloha č. 15: Pracovní list

Pracovní list
(*Dějiny starověké knižní kultury*)

Datum:

Roč.....

1) Přiřaď k jednotlivým starověkým oblastem typický materiál, na který se zde psalo...

- a) Mezopotámie - .....
- b) Egypt - .....
- c) Čína - .....
- d) Řecko, Řím - .....

2) Napiš ke každé oblasti alespoň jedno literární dílo starověkého písemnictví...

- a) Mezopotámie - .....
- b) Egypt - .....
- c) Čína - .....
- d) Řecko, Řím - .....

3) Podtrhni ty knihovníky, kteří působili v Alexandrijské knihovně...

Kallimachos z Kyrény	Alexandr Veliký	Demétrios z Faléra
Zénodotos z Efesu	Tsai-Lun	Chammuraphi

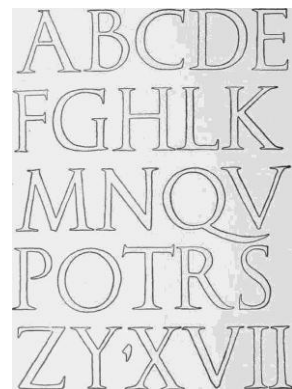
4) Napiš alespoň jednu starověkou knihovnu...

.....

5) Zvol si jednu ze starověkých knihoven a napiš, co o ní víš...

.....
.....
.....
.....
.....

6) Urči o jaká písma jde...

.....

.....

.....

.....